

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка

*Кафедра загальної, вікової та соціальної психології
імені М. А. Скока*

С. П. ДЕРЕВ'ЯНКО

КОГНІТИВНА ПСИХОЛОГІЯ

*Навчально-методичні рекомендації
до курсу
«Загальна (когнітивна) психологія»
для студентів вищих навчальних закладів
спеціальності «Психологія»*

Чернігів
2021

УДК 159.93 : 159.95 (075.8)

Д 36

Рецензенти:

Андрєєва І. М. – доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри технології і методики викладання Полоцького державного університету (Республіка Білорусь);

Дем'яненко Ю. О. – кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології Академії ДПТС;

Буковська О. О. – кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології Чернігівського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти ім. К. Д. Ушинського.

Дерев'янку С. П.

Д 36 **Когнітивна психологія :** Навчально-методичні рекомендації. Чернігів : НУЧК імені Т. Г. Шевченка, 2021. 80 с.

УДК 159.93 : 159.95 (075.8)

Навчально-методичні рекомендації зорієнтовані на вивчення проблематики пізнання. Розглядаються основні когнітивні процеси (сенсорні, перцептивні, пам'ять та ін.) та різноманітні когнітивні явища.

Для студентів вищих навчальних закладів спеціальностей «Психологія».

*Видання рекомендовано до друку вченою радою
Національного університету
«Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка
(протокол № 7 від 03.03.2021 р.)*

© С. П. Дерев'янку, 2021

З М І С Т

ВСТУП	4
НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН	7
ЗМІСТ ПРОГРАМИ ЛЕКЦІЙНИХ ЗАНЯТЬ.....	9
ЗМІСТ ПРОГРАМИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ.....	15
ЗАВДАННЯ ДО ПОЗААУДИТОРНОЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ	26
ПОТОЧНИЙ ТА ПІДСУМКОВИЙ КОНТРОЛЬ ЗНАНЬ	41
ГЛОСАРІЙ.....	47
ЛІТЕРАТУРА.....	60
ДОДАТКИ.....	68

ВСТУП

Курс «Когнітивна психологія» зорієнтований на вивчення проблематики психології пізнання і, поряд із тим, покликаний стимулювати у майбутніх фахівців-психологів розвиток рефлексивних здібностей, прагнення до осмислення та переосмислення психологічних явищ. Когнітивна психологія сьогодні репрезентує нове усвідомлення традиційних психологічних проблем, а отже суттєво визначає своїм розвитком поступ психологічного наукового знання як такого. Даний курс тісно пов'язаний з такими дисциплінами, як «Загальна психологія», «Історія психології», «Вікова психологія», «Диференціальна психологія», «Експериментальна психологія» та ін.

Змістовно навчально-методичні рекомендації ґрунтуються на обов'язковому курсі «Загальна (когнітивна) психологія», який викладається для студентів бакалаврату спеціальності «Психологія».

Загальною метою курсу є вивчення психологічних характеристик, структурних та функціональних моделей основних когнітивних процесів (відчуття, сприйняття, пам'яті, мислення та ін.), інтелектуальних та когнітивно-стильових особливостей діяльності людини.

Предметом вивчення дисципліни є процес набуття, збереження, перетворення і застосування людиною знань засобом активізації когнітивних процесів.

Загальні компетентності

1. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.
2. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.
3. Знання та розуміння предметної області та специфіки професійної діяльності психолога.

Спеціальні компетентності:

1. Знання сутності когнітивних явищ (пізнання, метапізнання, когнітивних процесів, ментальних репрезентацій, когнітивних стилів та ін.), особливостей їх прояву залежно від віку та статі.
2. Уміння здійснювати ретроспективний аналіз вітчизняного та зарубіжного досвіду розуміння природи виникнення, функціонування та розвитку когнітивних явищ.
3. Здатність до розуміння природи когнітивних процесів, їх формування та прояву в процесі виконання діяльності.
4. Здатність до розуміння природи поведінки, діяльності та вчинків людини з позицій когнітивного підходу в психології.
5. Навички застосовувати когнітивні знання у практичних ситуаціях професійної взаємодії (аналіз вербальних та невербальних проявів у процесі емпатії, рефлексія власних емоційних переживань та емоцій іншої людини у процесі спілкування, осмислення набутого професійного досвіду та ін.).

Програмні результати навчання

1. Розуміти закономірності та особливості прояву когнітивних, інтелектуальних якостей людини в контексті професійної діяльності практичного психолога.
2. Визначати, аналізувати, пояснювати когнітивні явища, ідентифікувати психологічні проблеми прояву когнітивних процесів (помилки пам'яті, ілюзії сприйняття та ін.) та пропонувати шляхи їх розв'язання.
3. Аналізувати вітчизняний та зарубіжний досвід щодо розуміння природи виникнення, функціонування та розвитку когнітивних процесів, інтелекту та інших когнітивних явищ.
4. Ілюструвати прикладами психологічні закономірності й особливості прояву когнітивних процесів та явищ залежно від статі та віку.
5. Демонструвати розуміння когнітивного підходу до вивчення психічних явищ, розуміння професійної діяльності з позицій когнітивної науки та через призму сучасної когнітивно-поведінкової психотерапії.

Викладання курсу базується на теоретичному (лекційному) і практичному (семінари) матеріалі. Лекції розподілені на п'ять змістових модулів: «Сенсорно-перцептивні процеси», «Кодування, ретенція, організація знань», «Трансформація набутих знань», «Інтелект людини та штучний інтелект», «Індивідуальні особливості когнітивних процесів». Семінарські заняття спрямовані на закріплення знань (теми «Сучасний розвиток когнітивної психології», «Пам'ять», «Творче мислення та критичне мислення в когнітивній психології», «Природний інтелект та штучний інтелект», «Когнітивні стилі») та супроводжуються виконанням практичних завдань. По закінченню курсу проводиться екзамен.

НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	п	лаб.	інд.	с.р.		л	п	лаб.	інд.	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Змістовий модуль 1. Сенсорно-перцептивні процеси												
Тема 1. Вступ до когнітивної психології	10	4	2			4	8	2	0			6
Тема 2. Сенсорні процеси	7	2	0			5	8	0	0			8
Тема 3. Перцептивні процеси	7	2	0			5	8	0	0			8
Разом за ЗМ-1	24	8	2			14	24	2	0			22
Змістовий модуль 2. Кодування, ретенція, організація знань												
Тема 4. Атенційні процеси	10	2	0			8	12	2	0			10
Тема 5. Мнемічна система	14	2	2			10	12	2	0			10
Разом за ЗМ-2	24	4	2			18	24	4	0			20
Змістовий модуль 3. Трансформація набутих знань												
Тема 6. Мислення, творчість та інтуїція	14	2	2			10	12	0	2			10
Тема 7. Мовлення та психолінгвістика	10	2	0			8	12	0	0			12
Разом за ЗМ-3	24	4	2			18	24	0	2			22

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Змістовий модуль 4. Інтелект людини та штучний інтелект												
Тема 8. Інтелект та інтелектуальні здібності	9	4	2			3	7	2	0			5
Тема 9. Неакадемічні види інтелекту	5	2	0			3	5	0	0			5
Тема 10. Штучний інтелект	5	2	0			3	6	0	0			6
Тема 11. Емоційний штучний інтелект	5	2	0			3	6	0	0			6
Разом за ЗМ-4	24	10	2			12	24	2	0			22
Змістовий модуль 5. Індивідуальні особливості когнітивних процесів												
Тема 12. Когнітивні стилі	12	2	2			8	12	0	2			10
Тема 13. Емоційна регуляція когнітивних процесів	12	2	0			10	12	0	0			12
Разом за ЗМ-5	24	4	2			18	24	0	2			22
Усього годин	120	30	10			80	120	8	4			108

ЗМІСТ ПРОГРАМИ ЛЕКЦІЙНИХ ЗАНЯТЬ

1-й змістовий модуль.

СЕНСОРНО-ПЕРЦЕПТИВНІ ПРОЦЕСИ

Витоки когнітивної психології як науки. Методологічні принципи, об'єкт і предмет когнітивної психології. Основні теоретичні підходи в когнітивній психології. Когнітивна нейронаука. Когнітивні теорії (медіативна теорія, теорія переструктурування, теорія дослідницького інтересу, факторна теорія, теорія стадій, теорія значення). Категоріально-понятійний апарат когнітивної психології (пізнання, метапізнання, розпізнавання паттернів, ментальна репрезентація, оціночні судження, когнітивні схеми, когнітивні моделі, когнітивний стиль, когнітивний розвиток та ін.). Методи дослідження в когнітивній психології (інтроспекція, екстраспекція, алгоритмічний процес, процес in-vivo). Перспективи психології пізнання. Сучасний розвиток когнітивної психології в Україні та на світовому рівні.

Сенсорне знання про світ. Специфіка сенсорних процесів. Види відчуттів. Психофізичний, психофізіологічний і психосемантичний методи дослідження сенсорних процесів. Психофізика відчуттів: концепції та ведучі напрямки досліджень. Проблема дискретності – непереривчатості сенсорного ряду у класичній психофізиці. Психофізична теорія знаходження сигналу (сучасна концепція непереривчатості роботи сенсорної системи). Сучасні концепції дискретності сенсорного ряду. Енергетична статистична модель. Дослідження сенсорно-перцептивної пам'яті. Моделі сенсорного простору. Фур'є-аналіз сенсорних процесів. Зарубіжні та вітчизняні дослідження сенсорної діяльності: дослідження переживань впевненості-сумніву в сенсорних враженнях (С. Персе), концепція сенсорних еталонів (О. Запорожець). Розвиток сучасних напрямків у психофізиці: дослідження впевненості (І. Скотнікова), аналіз ролі індивідуально-особистісних властивостей людини (Т. Ратанова). Диференціальна психофізика сенсорних задач. Практичне значення психофізики.

Чуттєвий образ як предмет психології сприйняття. Основні характеристики перцептивного образу (адекватність, реальність, полімодальність, константність, категоризація, предметність).

Процесуальність сприйняття. Основні підходи до вивчення сприйняття. Класичні теорії сприйняття (інтеракціонізм, інтроспекціонізм, функціоналізм, конфігураціонізм). Психофізіологічні теорії сприйняття (теорія електричних полів, теорії детекції).

Теорії перцептивної установки: сенсорно-тонічна теорія поля (Уопнер, Вернер), теорія фіксованої установки (Д. Узнадзе), теорія перцептивної готовності (Дж. Брунер). Теорії активного сприйняття: моторна теорія, сприйняття як дія. Інформаційно-когнітивний підхід до сприйняття. Екологічний підхід до сприйняття (Дж. Гібсон). Сучасні напрямки у дослідженні сприйняття: штучний інтелект і сприйняття, когнітивні нейропсихологія сприйняття, «сприйняття сцен». Операції перцептивного процесу: чуттєвість, організація, ідентифікація, впізнання. Проксимальний і дистальний стимули. Реальність, неоднозначність і ілюзії. Процеси ідентифікації і впізнання: обробка інформації за принципом «знизу вгору» і «зверху вниз»; концепція контекстуального впізнання (Е. Бехтель, О. Бехтель). Роль інваріантів у сприйнятті за Д. Бомом. Методи дослідження сприйняття: феноменологічний метод, інтроспекція, експериментальний метод (тахістоскопія, хронометричний метод, аналіз моторних компонентів, маніпулювання, метод моделювання).

2-й змістовий модуль.

КОДУВАННЯ, РЕТЕНЦІЯ, ОРГАНІЗАЦІЯ ЗНАНЬ

Увага, атенційні процеси та атенційні функції. Основні феномени уваги (селективність, акомодация уваги). Основні способи уваги: фіксація (точкова увага) і вагація (блукаюча увага). Закономірності та моделі уваги. Моделі селекції (Д. Дродбент, Е. Трейсман, Д. Норман). Моделі ресурсів (Д. Канеман). Увага як контроль за діями (П. Гальперін). Рівнева організація уваги (М. Познер). Методи дослідження уваги: методики, засновані на селекції інформації (метод вибіркового сприймання К. Черрі, метод вибіркового бачення У. Найссера); методики із задіянням розподілу уваги (методики пошуку, методики повного відтворення). Перцептивна увага. Екзогенна увага.

Пам'ять як мнемічна система. Процеси пам'яті: кодування, ретенція, екфорія, забування. Функції пам'яті: позачасовість, кодування, ретенція і екфорія. Види пам'яті: механічна та логічна; акустична, оптична та рухова; праймінг; нівелювальна, уточнювальна; епізодична, семантична. Феноменологія пам'яті:

модулі когнітивної переробки інформації; модули репрезентації знань. Модулярна репрезентація рівнів переробки пам'яті: сенсорний рівень (іконічна та ехоїчна пам'ять); лексичний та образний рівні (образна, лексична, моторна, просторова пам'ять); концептуальний рівень (семантична та епізодична пам'ять). Пам'ять та організація знань: модули репрезентації (концептуальні, образні, дійові, соціальні репрезентації). Праймінг у дослідженні міжполушарної організації мимовільної пам'яті. Шість форм забування (спонтанне згасання пам'яті, помилкове відтворення, інтерференція, забування через неувважність, мотивоване забування, травматичне забування). Розлади пам'яті (опритомнення, пам'ять у сновидіннях, феномен мови, блокада пам'яті, патологічна конфабуляція).

3-й змістовий модуль.

ТРАНСФОРМАЦІЯ НАБУТИХ ЗНАНЬ

Елементи мислення (уявлення, поняття, комбінування, оперування). Процеси мислення: попереднє орієнтування, постановка проблеми, структурування, схема розв'язання, реалізація рішення. Аксиоматичні види обґрунтування реальності: архаїчне мислення, каузально-лінійне мислення. Репрезентація проблемної ситуації як основа мислення. Типи репрезентацій. Модель розумової логіки Л. Ріпса. Критичне мислення. Евристика репрезентативності і евристика незвичайності. Метакогнітивність (метакогнітивне знання, метакогнітивне залучення). Концепції творчого мислення у зарубіжній психології. Сучасні проблеми дослідження творчого мислення у вітчизняній психології. Інтуїція в мисленні. Мисленнєві розлади: омани розуму, упередження, дешифрування майбутнього, ірраціональне утворення груп. Ілюзії мислення. Когнітивні викривлення та їх різновиди.

Система мовлення (знак, значення, факти, словниковий запас, учасник). Емпіричний аспект проблеми мовлення: концепція другої сигнальної системи І. Павлова, «вербальна поведінка» Б. Скіннера, концепція внутрішнього мовлення Л. Виготського. Когнітивні моделі мовлення (модель розуміння В. Кінга, модель продукування мовлення В. Левелта, модель мовленнєвомислительного механізму Т. Ушакової). Зв'язок мовлення та мислення. Мовленнєве мистецтво. Практична риторика. Дослідження мовленнєвої діяльності в області психоакустики, психолінгвістики. Психолінгвістичні аспекти

мовлення. Психолінгвістичні концепції. Ноем Хомський: «Три моделі мови». Дослідження проблеми мовлення в українській психології (концепція «внутрішнього мовлення» Б. Ф. Баєва, Психологія зовнішнього мовлення в дослідженнях І. О. Синиці та ін.). Спунеризми. Психологія дискурса: організація вербальної взаємодії, вираження комунікативних намірів, мовне маніпулювання. Невербальна комунікація в системі мовленнєвого спілкування. Когнітивна психологія спілкування (В. Казміренко, В. Духневич та ін.).

4-й змістовий модуль.

ІНТЕЛЕКТ ЛЮДИНИ ТА ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ

Інтелект та інтелектуальні здібності. Тестологія. Етапи розвитку тестології. Суперечності тестології (за М. Холодною). Тестологічні теорії інтелекту. Інтелект як єдина здібність (монофакторна модель Ч. Спірмена, модель інтелекту Р. Кеттелла, концепція інтелекту Д. Векслера). Інтелект як множинність здібностей (мультифакторна теорія інтелекту Л. Терстоуна, тримірна модель інтелекту Дж. Гілфорда та ін.). Теорія інтелекту М. Холодної (інтелект як форма організації індивідуального ментального досвіду). «Інтелект Успіху» та «інтелект Неуспіху» за Р. Стернбергом. Індивідуально-психологічні та соціально-психологічні особливості інтелекту. Вікова динаміка інтелекту. Особливості інтелекту залежно від статі. Особистісні риси та інтелект. Вплив сім'ї на інтелект. Ефекти інтелектуального розвитку.

Теорія множинності форм інтелекту Г. Гарднера та неакадемічні види інтелекту. Практичний інтелект, як засіб ефективного вирішення повсякденних практичних завдань (Р. Стернберг). Соціальний інтелект як засіб обробки соціальної інформації (Т. Торндайк). Професійний інтелект як складова інтелектуальної готовності до праці (М. Смульсон). Індивідуальний інтелект як пізнавальний інструмент суб'єкта діяльності у психічному відображенні, інтерпретації та перетворенні дійсності (Л. Засекіна). Емоційний інтелект (ЕІ) як здатність до розуміння та управління емоціями. Витоки дослідження ЕІ: положення К. Ізарда про взаємодію емоцій, когнітивних процесів та організацію свідомості; вітчизняні наукові розробки з проблем емоційності та емоційної культури (С. Колот, О. Саннікова, О. Чебикін). Сучасні теорії ЕІ: «модель здібностей» (Д. Карузо, Дж. Майєр, П. Саловей), «еклектичні моделі» (Р. Бар-Он, Д. Гоулмен, Д. Люсін, К. Петридес, А. Фенхейм). Концептуалізація ЕІ в роботах

вітчизняних дослідників: «емоційне самоусвідомлення» (О. Власова), «емоційна розумність» (Е. Носенко). Теоретико-методологічний аналіз змісту понять, суміжних з областю дослідження ЕІ: «соціальний інтелект», «емоційне мислення», «емоційна креативність» та ін. Когнітивно-емоційні здібності (емоційна пам'ять, емоційний слух). Розуміння емоцій як раціональний компонент ЕІ. Процес розуміння емоцій: перцепція, категоризація (ідентифікація), вербалізація, усвідомлення, осмислення. Структурні складові розуміння емоцій. Способи (стратегії, техніки, прийоми) розуміння емоцій. Феноменологія розуміння емоцій (емоційна референтність, ефект емоційного обрамлення, емоційний тезаурус). Патологія в сфері розуміння емоцій (емоційна амбівалентність, когнітивно-афективна обмеженість).

Штучний інтелект: структура носія, структура обробки. Галузі дослідження штучного інтелекту (когнітивна наука, інформатика, робототехніка, таксономія та ін.). Історія створення штучного інтелекту (ШІ). ШІ та пізнання. Комп'ютери та ШІ. Машина та розум: «імітуюча гра» або тест Тьюрінга; «китайська кімната». Сприймання та штучний інтелект: розпізнавання ліній, розпізнавання патернів, розпізнавання складних форм. Робототехніка. Комп'ютерний зір. Моделювання міркувань. Машинне навчання. Самонавчання штучного інтелекту. Комп'ютерна обробка природної мови. ШІ та розпізнавання емоцій. Порівняння характеристик природнього та штучного інтелекту. Штучний інтелект та сучасні наукові дослідження.

Емоційний штучний інтелект як інтелектуальні системи, здатні розпізнавати емоції людини та інтерпретувати їх. Основні підходи до вивчення емоційного штучного інтелекту: аналітичний (Р. Пикер), гібридний (С. Брезелл, Л. Комінеллі, Д. Де Россі та ін.), футуристичний (М. Мінскі, Р. Йоко та ін.) підходи. Розпізнавання емоцій та комп'ютерний зір. Комп'ютерний слух. Синтез емоцій, особистісних характеристик та соціальної поведінки. Система SEAI (Соціальний Емоційний Штучний Інтелект) як когнітивна система, спеціально розроблена для соціальних та емоційних роботів Соціальні та емоційні роботи.

Практичні кейси емоційного штучного інтелекту в індустрії. Досліди навчальної нейролабораторії Evoemo; розробки в галузі афективних обчислень дослідницької лабораторії Neurodata Lab. Етичні питання використання емоційного штучного інтелекту.

5-й змістовий модуль.

ІНДИВІДУАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ КОГНІТИВНИХ ПРОЦЕСІВ

Змістовні характеристики поняття «стиль» в психології. Теоретичні підходи у вивченні когнітивного стилю інтелектуальної діяльності: психосемантична традиція (теорія когнітивного контролю Р. Гарднера та ін.), персоналі стичний підхід (теорія особистісних конструктів Дж. Келлі). Психологічні характеристики основних когнітивних стилів: полезалежність – полenezалежність, вузький – широкий діапазон еквівалентності, вузькість – широта категорії, ригідний – гнучкий пізнавальний контроль, толерантність до нереалістичного досвіду, вузькість – широта сканування, згладжування – загострення, імпульсивність – рефлексивність, конкретна – абстрактна концептуалізація, когнітивна простота – складність. Розширення переліку когнітивних стилів у сучасних дослідженнях: фізіогномічність/буквальність, вербалізація/візуалізація, адаптивність/інноваційність та ін. Емпіричні дані взаємозв'язку когнітивних стилів (дослідження М. Холодної).

Проблема взаємодії емоцій та когнітивно-перцептивних функцій людини. Вплив емоцій на сприйняття (ефекти сприйняття за даними досліджень П. Ніденталя, М. Сетерлунда), на увагу (ефект Струпа), на пам'ять (експерименти О. Смірнова; «вузлова» модель Дж. Бауера; модель емоційних модусів М. Конвей), на мислення (теорія емоційної регуляції мислення О. Тихомірова). Емоційний інтелект як здатність до розуміння емоцій, їх осмислення та інтерпретації.

Основи когнітивно-поведінкового підходу у психотерапії. Раціонально-емотивно-поведінкова терапія (РЕПТ) А. Елліса. Теоретичні основи теорії РЕПТ та емпірична база щодо РЕПТ. Базові когнітивні та поведінкові техніки. Підходи третьої хвилі РЕПТ: майндфулнес, терапія зобов'язання та прийняття (АСТ), терапія співчуття собі та ін. Коучинг у моделі РЕПТ: підтримка особистісного зростання, самореалізації, зміцнення резиліентності (стресостійкості), плекання стосунків, творення щасливого та змістовного життя. Навики турботи про себе, захисту від вигорання, підтримки професійного та особистісного розвитку.

ЗМІСТ ПРОГРАМИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Тема 1.

СУЧАСНИЙ РОЗВИТОК КОГНІТИВНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

Мета: розглянути передумови становлення когнітивної психології як науки, основні теоретичні підходи в когнітивній психології, сучасні когнітивні теорії та означити перспективи подальшого розвитку психології пізнання.

Основні поняття: *когнітивна психологія, об'єкт когнітивної психології, предмет когнітивної психології, пізнання, метапізнання, ментальна репрезентація, когнітивні схеми, «когнітивна революція», «комп'ютерна метафора» (метафора «заліза»), «інформаційна метафора» (метафора «програмного забезпечення»), когнітивна нейронаука, когнітивістика.*

Методичні рекомендації:

У першому питанні розглянути основні віхи становлення та розвитку когнітивної психології, що умовно можна означити: «зародження – розквіт – криза»; означити феномен «когнітивної революції», розкрити основні передумови та чинники її виникнення.

У другому питанні охарактеризувати основні тенденції розвитку когнітивної психології на Заході – розробку відповідних когнітивних моделей (моделі уваги – Е. Трейсмана, У. Найссер, Д. Канеман; моделі пам'яті – Р. Аткинсон, Р. Шиффрін); моделювання мислення – А. Ньюелл, Г. Саймон); розробку соціально-когнітивних теорій особистості (теорії особистісних конструктів Дж. Келлі, теорії когнітивного дисонансу Л. Фестінгера та ін.).

У третьому питанні розкрити стан та перспективи розвитку когнітивної психології в Україні; відзначити науково-дослідну роботу основних осередків вивчення когнітивної науки (науково-дослідної роботи когнітивної психології в Острозькій Академії, лабораторія когнітивної психології Інституту психології ім. Г. Костюка та ін.).

План

1. Історичні аспекти розвитку когнітивної психології.
2. Розвиток зарубіжної когнітивної психології.
3. Розвиток когнітивної психології в Україні.

Тематика рефератів:

Внесок вітчизняних психологів в когнітивізм.

Науки про пізнання: від Платона до нейронних мереж.

Роль і місце метафор в організації досліджень пізнання в когнітивній науці.

Метафора, модель, теорія в науковому пізнанні.

Комп'ютерна метафора пізнання.

Основні підходи в когнітивній науці: символний, модульний, нейромережевий.

Когнітивно-аналітична психотерапія.

Література:

1. Андерсон Джон Р. Когнитивная психология. Санкт-Петербург, 2006. 589 с.
2. Басканский О. Е. Современная психология. Теоретические подходы и методологические основания. Современная психология познания. Москва, 2016. 320 с.
3. Бенеш Г. Психология: dtv-Atlas / наук. ред. пер. В. О. Васютинський. Київ, 2007. 510 с.
4. Величковский Б. М. Когнитивная наука. Основы психологии познания: учебное пособие: в 2 т. Москва, 2006. 448 с.
5. Гейвин Х. Когнитивная психология. Санкт-Петербург, 2003. 272 с.
6. Герриг Р., Зимбардо Ф. Психология и жизнь. Санкт-Петербург, 2004. 955 с.
7. Горизонты когнитивной психологии: хрестоматия / под ред. В. Ф. Спиридонова, М. В. Фаликман. Москва, 2012. 320 с.
8. Дерев'янюк С. П. Когнітивна психологія: навч. посібник. Чернігів, 2012. 184 с.
9. Дерев'янюк С. П. Современное развитие когнитивной психологии в Украине. *Colloquium-journal*. 2021. № 6 (93). С. 13–15.
10. Максименко С. Д., Пасічник І. Д. Стан та перспективи когнітивної психології в Україні. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Психологія». Острог, 2009. Вип. 12. С. 3–7.

11. Найссер У. Познание и реальность. Смысл и принципы когнитивной психологии. Москва, 1981. 221 с.
12. Солсо Р. Когнитивная психология. Санкт-Петербург, 2007, (2015). 496 с

Тема 2. **ПАМ'ЯТЬ (2 год.)**

Мета: проаналізувати термінологію психології пам'яті, основні мнемічні процеси та мнемотехнічні особливості ретенції.

Основні поняття: *пам'ять, мнемоніка, мнемоністи, мнемічні процеси, мнемічна система, мнемічні здібності, мнемотехнічні техніки, запам'ятовування (кодування), збереження (ретенція), відтворення (екфорія), «безпосередній відбиток» сенсорної інформації, короткочасна пам'ять, довготривала пам'ять, іконічна пам'ять, ехоїчна пам'ять, лексична пам'ять, процедурна пам'ять (умовна назва – «знати як»), декларативна пам'ять (умовне позначення – «знати що»), імпліцитна пам'ять, експліцитна пам'ять, семантична пам'ять, епізодична пам'ять, метапам'ять, праймінг.*

Методичні рекомендації:

У першому питанні розглянути методологічні відмінності між поняттями «пам'ять» та «мнемічні здібності»; означити структуру мнемічної системи за П. Ліндсеєм та Д. Норманом (безпосередній відбиток сенсорної інформації, короткочасна пам'ять, довготривала пам'ять).

У другому питанні охарактеризувати сутність мнемоніки та основних мнемонічних прийомів (метод локусів, система «слів-вішалок», акроніми, акростихи).

У третьому питанні розкрити сутність експериментів О. Лурії щодо вивчення особливостей запам'ятовування відомого радянського мнемоніста Шерешевського; визначити особливості використання мнемотехнік іншими відомими мнемоністами (Грегор фон Фейнегель, «V. P.» та ін.).

План

1. Психологія пам'яті: мнемічні процеси, мнемічна система, мнемічні здібності.
2. Мнемоніка та мнемотехнічні техніки.
3. Відомі мнемоністи.

Тематика рефератів:

Комп'ютерна метафора в дослідженнях пам'яті та комп'ютерні моделі пам'яті людини.

Нейромережеві моделі пам'яті й навчання.

Джордж Мілер «Магічне число 7 + 2».

Метапам'ять та метапам'яттєві здібності.

Література:

1. Андерсон Джон Р. Когнитивная психология. Санкт-Петербург, 2006. 589 с.
2. Бенеш Г. Психологія: dtv-Atlas / наук. ред. пер. В. О. Васютинський. Київ, 2007. 510 с.
3. Величковский Б. М. Когнитивная наука. Основы психологии познания: учебное пособие: в 2 т. Москва, 2006. 448 с.
4. Герриг Р., Зимбардо Ф. Психология и жизнь. Санкт-Петербург, 2004. 955 с.
5. Гейвин Х. Когнитивная психология. Санкт-Петербург, 2003. 272 с.
6. Дерев'янку С. П. Когнітивна психологія: навч. посібник. Чернігів, 2012. 184 с.
7. Ковязина М. С., Кузнецова Д. А. Прайминг при исследовании межполушарной организации произвольной памяти. *Вопросы психологии*. 2013. № 2. С. 143–151.
8. Когнитивная психология: учеб. для вузов / под ред. В. Н. Дружинина, Д. В. Ушакова. Москва, 2012. 408 с.
9. Крупенин А. Л., Крохина И. М. Миметика глупости. Ростов-на-Дону, 2017. 305 с.
10. Кузнецова Д. А., Ковязина М. С. Непроизвольное запоминание и межполушарное взаимодействие. *Вопросы психологии*. 2012. № 2. С. 142–152.
11. Лорейн Г., Лукас Д. Развитие памяти. Классическое руководство по улучшению памяти. Москва, 2014. 256 с.
12. Лурия А. Маленькая книжка о большой памяти. Москва, 2017. 54 с.
13. Найссер У. Познание и реальность. Смысл и принципы когнитивной психологии. Москва, 1981. 221 с.
14. Солсо Р. Когнитивная психология. Санкт-Петербург, 2007, (2015). 496 с

Тема 3.

ТВОРЧЕ МИСЛЕННЯ ТА КРИТИЧНЕ МИСЛЕННЯ В КОГНІТИВНІЙ ПСИХОЛОГІЇ (2 год.)

Мета: розглянути сучасні теорії та концепції творчого і критичного мислення у вітчизняній та зарубіжній когнітивній психології.

Основні поняття: мислення, ілюзії мислення, когнітивні викривлення, творче мислення, критичне мислення, латеральне мислення, інтуїція, саногенне та патогенне мислення, порівняння, аналіз, синтез, абстракція, узагальнення, поняття, судження, міркування, умовивід, класична логіка, тимчасова логіка, інтенціональна логіка, немонотонні логіки, модель «розумової логіки» Л.Пінса.

Методичні рекомендації:

У першому питанні показати зв'язок між процесами мислення та творчості, означити місце інтуїції у протіканні цих психічних явищ; розкрити зміст концепції П. Симонова щодо творчої інтуїції, назвати рівні інтуїції за Ф. Вауган, розкрити зміст поняття «криптогноза».

У другому питанні охарактеризувати зміст відомих зарубіжних (Е. де Боно, Дж. Гілфорда, С. Медніка, Дж. Ніренберга, П. Торренса та ін.) і вітчизняних (Д. Богоявленської, В. Моляко та ін.) концепцій творчого мислення.

У третьому питанні розкрити сутність критичного мислення шляхом порівняння з іншими різновидами мисленнєвої діяльності: латеральним мисленням, превентивним мисленням, саногенним мисленням, інтуїтивним осяянням.

План

1. Мислення, творчість, інтуїція.
2. Концепції творчого мислення у зарубіжній та вітчизняній психології.
3. Сутність критичного мислення.

Тематика рефератів:

Проблема моделювання творчого мислення.

Маніфест Дж. Фодора: модульний принцип організації переробки інформації.

Евристики та прийняття рішень.
Співвідношення творчого та критичного мислення.
Евристичне мислення.
Саногенне мислення.
Патогенне мислення.

Література:

1. Андерсон Джон Р. Когнитивная психология. Санкт-Петербург, 2006. 589 с.
2. Бенеш Г. Психологія: dtv-Atlas / наук. ред. пер. В. О. Васютинський. Київ, 2007. 510 с.
3. Величковский Б. М. Когнитивная наука. Основы психологии познания: учебное пособие: в 2 т. Москва, 2006. 448 с.
4. Герриг Р., Зимбардо Ф. Психология и жизнь. Санкт-Петербург, 2004. 955 с.
5. Дерев'янюк С. П. Когнітивна психологія: навч. посібник. Чернігів, 2012. 184 с.
6. Дерев'янюк С. П. Когнітивні викривлення, пов'язані з емоційним інтелектом. *Одинадцяті Сіверянські соціально-психологічні читання*: матеріали міжнар. наук. конф. (Чернігів, 29 листопада 2019 р.). Чернігів, 2020. С. 81–85.
7. Когнитивная психология: учеб. для вузов / под ред. В. Н. Дружинина, Д. В. Ушакова. Москва, 2012. 408 с.
8. Найссер У. Познание и реальность. Смысл и принципы когнитивной психологии. Москва, 1981. 221 с.
9. Ричардсон Джон Т. Э. Мысленные образы: когнитивный подход. Москва, 2006. 175 с.
10. Солсо Р. Когнитивная психология. Санкт-Петербург, 2007, (2015). 496 с.
11. Терно С. Критичне мислення – сучасний вимір суспільство-знавчої освіти. Запоріжжя, 2009. 268 с.
12. Шовкова О. Д. Види ілюзії мислення у когнітивній психології. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Психологія». Острог, 2018. Вип. 7. С. 33–40: URL: https://psj.oa.edu.ua/assets/files/full/NZ_Vyp_7_Psykhology_web.pdf

Тема 4. ПРИРОДНИЙ ІНТЕЛЕКТ ТА ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ (2 год.)

Мета: розглянути проблемні питання сучасних досліджень інтелекту та інтелектуальної діяльності людини.

Основні поняття: здібності, інтелект, інтелектуальні здібності, природний інтелект, неакадемічний інтелект, штучний інтелект, емоційний штучний інтелект, тестологія, практичний інтелект, соціальний інтелект, емоційний інтелект, професійний інтелект, індивідуальний інтелект, «материнський ефект», ефект «виховання бабусі», «ефект Флінна» (ефект інтелектуальної акселерації).

Методичні рекомендації:

У першому питанні показати методологічний зв'язок між поняттями природного інтелекту та абстрактного інтелекту; порівняти інтелект людини та машини (штучний інтелект); означити основні підходи до вивчення феномену інтелекту («інтелект – єдина здібність» Ч. Спірмена) «інтелект – множинність здібностей» Л. Терстоуна та ін.); охарактеризувати основні вітчизняні теорії інтелекту («індивідуальний інтелект» Л. Засекіної, «професійний інтелект» М. Смульсон та ін.).

У другому питанні надати характеристику основним ефектам інтелектуального розвитку (ефект Флінна, «материнський ефект», «ефект виховання бабусі») та основним закономірностям формування й розвитку інтелекту (віковим, статевим, сімейно-статусним та ін.).

У третьому питанні охарактеризувати зміст теорії множинності форм інтелекту Г. Гарднера та неакадемічних видів інтелекту: практичного інтелекту як засобу ефективного вирішення повсякденних практичних завдань (Р. Стернберг); соціального інтелекту як засобу обробки соціальної інформації (Т. Торндайк); емоційного інтелекту як здатності розуміти емоції та управляти ними (Д. Карузо, Дж. Майер, П. Саловей).

У четвертому питанні надати визначення та розуміння феномену штучного інтелекту; означити методи вивчення машинного розуму: «імітуюча гра» або тест Тьюрінга; «китайська кімната»; окреслити віхи застосування штучного інтелекту у сучасній робототехніці.

У *п'ятому* питанні розкрити сутність емоційного штучного інтелекту як інтелектуальних систем, здатних розпізнавати емоції людини та інтерпретувати їх; визначити сутність основних підходів до вивчення емоційного штучного інтелекту: аналітичного (Р. Пикер), гібридного (С. Брезелл, Л. Комінеллі, Д. Де Россі та ін.), футуристичного (М. Мінскі, Р. Йоко); поміркувати над проблемою етичності використання емоційного штучного інтелекту у житті сучасної людини.

План

1. Співвідношення понять: природний інтелект, абстрактний інтелект, індивідуальний інтелект, неакадемічний інтелект, штучний інтелект.
2. Закономірності та ефекти інтелектуального розвитку людини.
3. Неакадемічні види інтелекту: соціальний інтелект, емоційний інтелект, практичний інтелект.
4. Штучний інтелект та машинне навчання.
5. Поняття про емоційний штучний інтелект.

Тематика рефератів:

Симпозіум по штучному інтелекту в Дартмуті та поява терміну «штучний інтелект».

Проблема розпізнавання образів і обробки ідентифікуючої інформації (розпізнавання осіб, почерків і т. д.).

Штучний інтелект: можливості та обмеження.

Проблема обробки природної мови та системи машинного перекладу.

Основні напрямки робототехніки: проблеми моделювання побудови руху, орієнтування в просторі та навчання мобільних роботів.

Віртуальні реальності.

Інтелектуальні навчальні системи.

Робота Алена Ньюела та Герберта Саймона «Логік – теоретик».

Література:

1. Андерсон Джон Р. Когнитивная психология. Санкт-Петербург, 2006. 589 с.
2. Бенеш Г. Психология: dtv-Atlas / наук. ред. пер. В. О. Васютинський. Київ, 2007. 510 с.

3. Бороздина Л. В., Пукинська О. В. Характеристики інтелекта в зв'язи с «триадою ризика». *Вопросы психологии*. 2011. № 4. С. 3–12.
4. Величковский Б. М. Когнитивная наука. Основы психологии познания: учебное пособие: в 2 т. Москва, 2006. 448 с.
5. Герриг Р., Зимбардо Ф. Психология и жизнь. Санкт-Петербург, 2004. 955 с.
6. Дерев'янку С. П. Когнітивна психологія: навч. посібник. Чернігів, 2012. 184 с.
7. Дерев'янку С. П. Феноменологія емоційного інтелекту: навч.-метод. посібник. Чернігів, 2016. 312 с.
8. Дерев'янку С. П., Примаков Ю. В., Ющенко І. М. Штучний інтелект та емоційний штучний інтелект як феномени сучасної когнітивної психології. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Психологія»: Науковий журнал. Острог, 2020. Вип. 11. С. 115–119.
9. Дерев'янку С. П. Емоційний штучний інтелект у професійній підготовці майбутніх психологів. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2021. № 1 (81). С. 192. URL: <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/3281/1769>
10. Йонк Р. Сердце машины. Наше будущее в эру эмоционального искусственного интеллекта. Москва, 2019. 464 с.
11. Когнитивная психология: учеб. для вузов / под ред. В. Н. Дружинина, Д. В. Ушакова. Москва, 2012. 408 с.
12. Найссер У. Познание и реальность. Смысл и принципы когнитивной психологии. Москва, 1981. 221 с.
13. Панкратова А. А. Практический, социальный и эмоциональный виды интеллекта: сравнительный анализ. *Вопросы психологии*. 2010. № 2. С. 111–119.
14. Солсо Р. Когнитивная психология. Санкт-Петербург, 2007, (2015). 496 с.

Тема 5.

КОГНІТИВНІ СТИЛІ (2 год.)

Мета: осучаснити уявлення про когнітивні стилі як відносно стійкі індивідуальні особливості когнітивних процесів суб'єкта пізнання, пов'язані з використанням певних пізнавальних стратегій.

Основні поняття: когнітивні стилі, пізнавальні стилі, полезалежність, полenezалежність, вузькість / широта діапазону

когнітивної еквівалентності, категоріальна широта / вузькість, ригідність / гнучкість пізнавального контролю, толерантність / нетолерантність до нереалістичного досвіду, фокусуючий / скануючий контроль, згладжування / загострення, імпульсивність, рефлексивність, конкретна/ абстрактна концептуалізація, когнітивна простота, когнітивна складність, ефект інтерференції.

Методичні рекомендації:

У першому питанні означити історичні віхи введення поняття «когнітивний стиль» в психологію; показати методологічну різницю між поняттями «когнітивний стиль» та «пізнавальний стиль»; надати характеристику найбільш поширеним когнітивним стилям.

У другому питанні надати характеристику дослідам та експериментам Г. Уїткіна, їх популяризації; показати значення вивчення значущих зв'язків між різними стильовими параметрами в експериментальних дослідженнях інших зарубіжних вчених (Р. Гарднер, Дж. Клейн, Х. Лінтон та ін.).

У третьому питанні розкрити зміст основних напрямків вивчення проблематики когнітивних стилів вітчизняними вченими: роль когнітивних стилів у сфері спілкування та соціальної взаємодії (Г. Куценко, А. Студенікін, В. Федько, Ю. Черненко та ін.); вивчення когнітивних стилів як чинника когнітивної діяльності (С. Бондар, Л. Романовська, О. Скориніна та ін.); визначення місця когнітивних стилів у професійній діяльності психолога (Л. Жердецька, О. Пісоцький та ін.).

План

1. Поняття та психологічна характеристика основних когнітивних стилів.
2. Експериментальні дослідження когнітивних стилів у зарубіжній психології.
3. Сучасні дослідження когнітивних стилів в Україні.

Тематика рефератів:

Когнітивні стилі в структурі індивідуальності.

Когнітивно-афективні стилі.

Когнітивний стиль та властивості уваги особистості.

Стилі уваги.

Зв'язок когнітивних стилів з перфекціонізмом.

Когнітивні стилі у структурі особистості практичного психолога.

Література:

1. Андерсон Джон Р. Когнитивная психология. Санкт-Петербург, 2006. 589 с.
2. Бенеш Г. Психологія: dtv-Atlas / наук. ред. пер. В. О. Васютинський. Київ, 2007. 510 с.
3. Величковский Б. М. Когнитивная наука. Основы психологии познания: учебное пособие: в 2 т. Москва, 2006. 448 с.
4. Герриг Р., Зимбардо Ф. Психология и жизнь. Санкт-Петербург, 2004. 955 с.
5. Гребнев И. Методика определения параметров когнитивного стиля учащихся. *Прикладная психология и психоанализ*. 2005. № 3. С. 39–52.
6. Дерев'янюк С. П. Когнітивна психологія: навч. посібник. Чернігів, 2012. 184 с.
7. Жердецька Л. Л. Когнітивно-стильові відмінності та їх вплив на професійне становлення майбутніх психологів. *Актуальні проблеми психології: Економічна психологія. Соціальна психологія. Організаційна психологія*. 2004. Т. 1. Ч. 13. С. 39–42.
8. Жовтянська В. В. Трансформації смислу в соціокультурному просторі. Кіровоград, 2012. 256 с.
9. Когнитивная психология: учеб. для вузов / под ред. В. Н. Дружинина, Д. В. Ушакова. Москва, 2012. 408 с.
10. Петрович Д. Л. Когнитивно-стилевые характеристики считывания приборной информации: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.03. Москва, 2009. 23 с.
11. Пісоцький О. П. Когнітивний стиль як чинник успішної соціалізації майбутніх практичних психологів. *Проблеми загальної та педагогічної психології*. Київ, 2007. Т. ІХ. Ч. 4. С. 297–302.
12. Соколова Е. Т., Цыганкова П. В. Перфекционизм и когнитивный стиль личности у лиц, имевших попытку суицида. *Вопросы психологии*. 2011. № 2. С. 90–100.

ЗАВДАННЯ ДО ПОЗААУДИТОРНОЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ - ПІДГОТОВКА МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ТВОРЧИХ ПРОЕКТІВ (МТП)

Мета МТП: Презентувати набуті знання щодо проблематики когнітивної психології (створити добірку зображень (фотографій, рисунків тощо), які б відображали зовнішні вияви певного феномену у науці, мистецтві; підібрати відеоматеріали стосовно певної тематики когнітивної психології).

Сучасні вчені відзначають потенціал цієї форми роботи студентів для удосконалення навичок їх самостійної роботи, набуття вмінь користування інтернет-ресурсами. Нижче наведено інструментарій, рекомендований студентам-психологам для створення мультимедійних творчих проектів, інформацію щодо якого структуровано для зручності у вигляді таблиці (табл. 1).

Таблиця 1

Мультимедійний творчий проект: складові та інструментарій*

Складові мультимедійного творчого проекту	Основний зміст	Рекомендований інструментарій	
		Комп'ютерні програми	Інтернет-ресурси
Текст	Визначення ключових понять; таблиці з узагальненням даних щодо певного явища	Word; OpenOffice	Google Docs https://docs.google.com
Фотографія	Фотографії та ілюстрації	Photoshop	Google Зображення https://google.com.ua

Відео	Уривки з відеофільмів, які метафорично передають сутність певного явища	PowerPoint	YouTube https://youtube.com
Презентація	Узагальнення результатів самостійного теоретико-методологічного дослідження певного феномену	PowerPoint	Google Презентації https://docs.google.com/presentation

* Наведено з урахуванням рекомендацій Я. В. Яненко, "Мультимедійний творчий проект як форма самостійної роботи студентів та чинник їх професійної соціалізації", Інформаційні технології і засоби навчання, т. 69, № 1, с. 174-185, 2019.

Оцінювання презентації проектів відбувається за наступними критеріями:

- (1) Зміст (логічність, структурованість, різноманітність інформації).
- (2) Дизайн (єдиний стиль та гармонійність оформлення презентації).
- (3) Навігація (наявність посилань – це дає змогу переходити на будь-який слайд).
- (4) Анімація (помірність та обізнаність щодо виконання анімації об'єктів).
- (5) Рефлексія (наявність інформації – питань, узагальнень, прикладів тощо, яка свідчить про осмисленість презентованого матеріалу).

ПРАКТИЧНІ ЗАДАЧІ ДЛЯ САМОСТІЙНОГО РОЗВ'ЯЗАННЯ СТУДЕНТАМИ:

1. Про які якості розуму йдеться в наведеному описі? «Він мав ґрунтовні знання в царині як соціальних, так і природничих наук, і вмів цими знаннями користуватися. У досліджуваних явищах він прагнув віднайти їх сутність, з'ясувати основні причини, зв'язки».

2. З наведених прикладів виберіть такі, де описано прояви відчуттів, і дайте обґрунтування своєї відповіді.

- А. Дівчинка чотирьох років знайшла табель-календар. Показуючи на число три, каже: «Зіна тут написано». Потім у числах 13, 23 знову знаходить цю цифру і повторює: «І тут Зіна. І тут» (за М. Басовим).
- Б. У дитячому садку дітям дають кілька пробірок однакової форми з розчинами різних кольорів. Потім показують розчин синього кольору і просять знайти такий самий.
- В. У дитячому садку проводиться гра в лото. На картках зображено десять предметів. Діти повинні відшукати в себе на картці зображення певного предмета.
- Г. У дитячому садку дітям дають п'ять брязкалець, однакових на вигляд, але з різним звуком. Дитина вислуховує звук одного такого брязкальця і повинна знайти такий самий за звуком.
- Ґ. Учитель пропонує учням 1-го класу порівняти дві величини: п'ять і три. Учень відповідає: п'ять не дорівнює трьом, а більше від трьох на два; три менше від п'яти на два».
- Д. Учні зосереджено виконують контрольну роботу. Несподівано за вікном пролунали пронизливі й гучні сигнали автомобіля. Багато хто кинув писати.

3. Яка закономірність відчуттів проявляється у кожному з наведених прикладів?

- А. Тривалий неприємний запах перестає відчуватися.
- Б. Після занурення руки у холодну воду подразник, нагрітий до 30 градусів за Цельсієм, сприймається як теплий, хоча його температура нижча за нормальну температури шкіри на руці.
- В. Після слабкого (близького до порогового) подразнення ока одним кольором чутливість ока до іншого, додаткового кольору виявляється впродовж тривалого часу підвищеною.

- Г. Під впливом смаку цукру знижується кольорова чутливість до оранжево-червоних променів.
- Г. Під впливом попереднього подразнення ока червоним кольором чутливість зору в темноті зростає.
- Д. Під впливом деяких запахів (гераніолу, бергамотової олії) спостерігається загострення слухової чутливості.
- Е. Повсякденне життя та експерименти свідчать, що місце почутого звуку для нас, як правило, зміщується в напрямку до об'єкта, який ми бачимо і який може видавати звук (наприклад, під час сприйняття озвучених кінокартин).

4. Яка закономірність лежить в основі описаного факту? Було проведено дослідження, яке встановило вплив тренування на розпізнавання силуетів, що сприймалися під дуже малим кутом зору. Якщо в перший день досліджувані правильно розпізнавали силуети з максимальної відстані 6 м, то після семиденних вправ вони могли вже розпізнавати форми з такою самою точністю з відстані в 22 м (за С. Кравковим).

5. Зазначте, від яких умов залежить підвищення чутливості в кожному поданому тут прикладі.

- А. Текстильники, що спеціалізують на виробництві чорних тканин, розрізняють до 40 відтінків чорного кольору там, де око людини-неспеціаліста розрізняє 2-3 відтінки.
- Б. У людей, що займаються музикою, спостерігається помітне підвищення чутливості до розрізнення тону.
- В. У дегустаторів виробляється виняткова чутливість відповідних аналізаторів.
- Г. Сліпоглухоніма дівчина за запахом розрізняє, хто увійшов до кімнати; впізнає, чи читала вона цю газету; слухає музику, поклавши руки на кришку рояля.
- Г. Цирковий актор упевнено йде по високо натягнутій дротині, виконуючи різноманітні танцювальні рухи.
- Д. Скрипковий майстер за звуком скрипки впізнає її «паспорт»: де, коли, хто її виготовив.
- Е. На відчутті дотику руки ґрунтується все навчання сліпих і сліпоглухих. Сприйняття пальцями опуклого шрифту слугує одним з головних засобів розумового і загального культурного розвитку таких людей.

6. Поясніть, яка закономірність лежить в основі описаного факту? Люди, що не розрізняють кольорів, і люди, які мають понижене відчуття кольору, тривалий час не помічають свого дефекту. Дальтон, наприклад, не знав про свій дефект до 26 років (за С. Кравковим).

7. Вкажіть, у яких із наведених нижче прикладів йдеться про сприйняття? За якими ознаками Ви це встановили?

- А. Необхідною умовою досягнення високих спортивних результатів є наявність у спортсмена добре розвинутих деяких «відчуттів»: відчуття м'яча у футболістів, відчуття води у плавців, відчуття планки у стрибунів у воду і т. д.
- Б. Князь Андрій ... милувався тим дубом, якого він шукав. Старий дуб, весь змінений, розкинувшись шатром соковитої, темної зелені, млів, трохи похитуючись у промінні вечірнього сонця Крізь сторічну жорстку кору без сучків пробилося соковите, молоде листя, так що не вірилося, що цей старий породив їх.
- В. Ванько перевів погляд на темне вікно, в якому мигтіло віддзеркалення його свічки, і швидко уявив собі свого діда Костянтина Макаровича, котрий служить нічним сторожем у панів Жіваревих. Цей маленький, худий, але незвичайно моторний і рухливий дідок, років шістдесяти п'яти, з обличчям, яке постійно усміхається, і п'яними очима...

8. Вкажіть, які з наведених нижче тверджень правильні, а які – ні.

- А. Сприйняття – це віддзеркалення окремого подразника.
- Б. У людини і тварин здатність рецепторів уловлювати сигнали обмежена.
- В. Для сприйняття характерна безпосередня дія предметів на органи чуття.
- Г. Сприйняття оточуючого частково залежить від культури і досвіду.
- Д. При сприйнятті мозок людини діє шляхом послідовної перевірки гіпотез.

9. Вкажіть, у яких прикладах йдеться про сприйняття.

- А. Викладач показує техніку виконання вправи, а студенти спостерігають за ним.
- Б. Футболіст веде м'яча і виконує удар по воротах без зорового контролю за м'ячем.

- В. Спринтер, виходячи на старт, уявив, як він зробить ривок зі старту й пройде дистанцію до фінішу.
- Г. Студенти виконують завдання біля дошки, а викладач надає рекомендації й оцінює правильність виконання.
- Д. Спортсмен вибігає зі старту після пострілу стартового пістолета.

10. Дайте відповідь на запитання, розберіть ситуації.

- А. Чи пахне троянда, якщо її ніхто не нюхає?
- Б. Доведіть, що око орла бачить далі, але око людини бачить більше в предметах, чим око орла.
- В. В чому психологічне значення прислів'я «На смак і колір товаришів немає»?
- Г. Приведіть декілька висловів типу «крик моди», «зухвалий жовтий колір одягу» та ін. Яка закономірність відчуттів лежить у цих твердженнях?
- Д. У разі втрати слуху у людини загострюється зір і діяльність інших аналізаторів. Про яку закономірність відчуттів говорять дані явища? Дайте пояснення цьому факту.
- Е. Відомі випадки, коли сліпонароджені після вдалої операції починали бачити. Чи зможуть вони відразу після операції тільки за допомогою зору визначити, який предмет є кубом, який – кулею, якщо за допомогою дотику вони це уміють робити? Дайте обґрунтовування відповіді.
- Є. На малюнку трирічної дитини схематично зображена людина: ніс і вуха відсутні, а виділені рот і язик зображені зовні обличчя, а язик, до того ж – зовні рота. Який недолік дитячого сприйняття виявляється в даному випадку?
- Ж. Чому, слухаючи музику, ми сприймаємо не окремі звуки, а мелодію. Вона залишається тією ж самою, якщо її виконує симфонічний, струнний оркестр або один рояль?
- З. Чому в зору найширший діапазон адаптації, а в слуху – мінімальний?

11. Поясніть закономірності сприйняття, які проявляються у наведених нижче прикладах.

- А. Людина несе зв'язку з десяти книг, кожна з яких важить 300 гр. Чи помітить вона, що зв'язка стала важчою, якщо підкласти їй брошуру вагою у 80 гр.?
- Б. Літак, «спійманий» променями прожекторів, нерідко втрачає управління і збивається з курсу.

12. Спрогнозуйте який тип сприйняття є провідним у Вас (поспостерігайте за своїми реакціями, мовою, помітьте, яка інформація вам найбільше зрозуміла, легше сприймається і т. д.)? Чому Ви так вважаєте?

13. Не роздивляючись спеціально, опишіть, як виглядають ваші наручні годинники. Після виконання, уважно роздивіться годинник і виявіть неточності чи забуті вами особливості. Оцініть рівень вашої спостережливості.

14. Чи впливають голосові характеристики тих, що говорять на розуміння слухачів? Визначте для кожного випадку «психологічне забарвлення» мовного сприйняття. Карбувати; прошипіти; мляво пробубоніти; промимрити; у голосі «метал»; канючити; заскавчати; гаркнути; «на мові – мед»; пропищати; верещати; вимовити свистячим шепотом; прошепелявити; вимовити солодкувато-задушевно; говорити манірно; «прогарчати»; «оксамитовий голос»; «дерев'яний голос»; «здавлений голос»; «ангельський голос»; «пронявкав»; «прогавкав»; «задзюркотав»; «прошамкав»; заковтувати закінчення; «тріщить»; «щебече»; «ворочає» слова; «щідить» крізь зуби; «кидає» слова.

15. Яке з наведених висловлювань характеризує мовлення, а яке – мову? Відповіді аргументуйте.

1. Засіб збереження і передачі пізнавального і трудового досвіду багатьох поколінь.
2. Система історично складених словесних знаків як засіб спілкування.
3. Комунікативна діяльність людей для передачі думок, вираження почуттів, волі.
4. Психологічна діяльність, яка виявляється у вигляді процесу спілкування.

16. Дайте відповідь на наступні «прості» запитання про мову і мовлення.

1. Яка різниця між мовою, «літературною мовою», діалектом і жаргоном?
2. Чому не могло б бути «безмовної» людини?
3. Ви поперхнулися, розмовляючи під час їжі. Який орган мовлення «винен» у цьому?

4. Чи існують слова без значення? Значення без слів?
5. Мовлення окремої людини піддається патологічним порушенням. Чи можна сказати те саме про мову?
6. Чому мова не може бути продуктом окремої людини?

17. Граматика сучасних мов світу свідчать, що слова скрізь відмінюються у трьох особах однини (я, ти, він) і множини (ми, ви, вони). Проте у мовах первісних і нецивілізованих народів є лише множина, причому займенник «ми» виникає значно пізніше займенників «ви» та «вони». Маленька дитина також досить довго говорить про себе у третій особі («Це Тетянки лялька»), займенник «я» в її мовленні є свідченням переходу до більш високого рівня розвитку.

Про що свідчить це явище? Що воно дає для розуміння природи психічного розвитку?

18. Результати досліджень свідчать, що мовлення дітей виконує не лише функцію спілкування. Воно буває також егоцентричним, яке у трирічної дитини займає понад 50 % усіх її висловлювань. З віком прояви такого мовлення зменшуються (у семирічної дитини вони становлять приблизно 27 %), а згодом взагалі зникають.

Як пояснити це явище? Свідченням якої закономірності воно є?

19. Коли дитину залишали в кімнаті з глухонімими, або з дітьми, які говорили незрозумілою їй мовою, то відсоток її егоцентричного мовлення знижувався до одиниці. В іншій ситуації, коли поведінка дитини навмисно утруднювалась, цей відсоток зростав майже вдвічі порівняно з поведінкою за відсутністю перешкод.

Про що свідчать ці результати? Які функції виконує егоцентричне мовлення у процесі психічного розвитку?

20. Уже немовля, чуючи голос, або незвичний звук, повертає голову, насторожується, прислуховується; серед предметів, що її оточують, виділяє найяскравіший, на якийсь час зосереджується на ньому. Пізніше дитина вже активно обстежує ці предмети за допомогою рук: маніпулює, прагне засунути в рот тощо. Багаторазова поява одного й того самого предмета приводить до гальмування цієї реакції. Подібна реакція спостерігається також у вищих тварин.

Що це за реакція? Чи є вона проявом уваги?

21. Астроном, очікуючи зміни положення зірки в об'єктиві свого телескопа, може пропустити цей момент. Оператор, уважно дивлячись на екран свого радара, виявляється невідповідним до відповіді тоді, коли це потрібно. Спостерігач, зосереджений на розпізнаванні ознак ворожого підводного човна, може не помітити їх серед інших звуків та шумів.

Чому так трапляється? Як пояснити ці випадки?

22. *Розвиток яких властивостей уваги допомагає акторові виконувати свою роботу?* Діяльність актора складна. Поряд з основними завданнями він виконує і побічні. Актор не тільки спрямовує увагу на роль, на виконання сценічних завдань, а й на партнера і на суфлера (за А. Гебосом).

23. Добринін Н. Ф. пропонував виокремлювати мимовільну увагу (феномени якої зумовлені не спрямованою пошуковою активністю суб'єкта), емоційну увагу (зумовлену внутрішніми умовами: відповідністю чи невідповідністю стимулу потягам, бажанням, потребам), звичну увагу (пов'язану з минулим досвідом суб'єкта), довільну увагу (зумовлену мотивацією) і післядовільну увагу (яка відповідає процесу зміни організації цілеспрямованої діяльності).

Необхідно співвідносити означені нижче факти з запропонованими вище видами уваги.

1. Пасажири пізньої електрички, які куняють, здригаються від гуркоту швидкого потяга, який проїжджає сусідніми шляхами, і після того, як той пройшов, деякий час зберігають уважність.
2. У компанії молоду жінку завжди привабить чоловік, який відповідає її уявленням про чоловічу привабливість.
3. Лінгвіст, читаючи поганий переклад роману, помічає стильові й культурні невідповідності.
4. Аспірант, проглядаючи в науковій бібліотеці каталог, миттєво «відловлює» книги з «ключовими» для його дослідження словами.
5. Жінки в пологових будинках часто розрізняють плач саме свого малюка.
6. Новонароджена дитина повертається в бік шуму.
7. Співробітники, які звикли до кольорів одягу керівника, завжди обговорюють між собою його нову краватку.
8. Господиня, яка поставила в духовку пектися пиріг, намагається не забути про нього, навіть якщо займається іншими важливими справами.

24. Цікаве спостереження належить Ч. Дарвіну. Дресирувальник пропонував продавцям мавп подвійну ціну за право утримувати тварин протягом кількох днів у себе, щоб зробити правильний вибір. Коли його запитали, як він дізнається, чи піддається мавпа дресируванню, він відповів, що це залежить від її уважності: якщо під час розмови з нею тварина відволікається на сторонні подразники, дресирування буде марною справою.

Що можна сказати про це спостереження? Як воно характеризує природу уваги?

25. Про стан високої концентрації уваги, в якому перебуває людина, свідчать її поза, вираз очей, характерні рухи м'язів обличчя і кінцівок. Багато хто, розв'язуючи задачу, ходить, чухає чоло чи потилицю, тре очі, мимовільно рухає руками і ногами.

Як ці рухи пов'язані з увагою? Це умова чи наслідок уваги?

26. *Прокоментуйте наступні ситуації. У чому причини розсіяності? Геніальність робить людей неуважними чи увага робить з них геніїв?*

1. Одного разу Ньютон задумав зварити яйце. Взявши годинник, він помітив початок варіння. А через деякий час виявив, що тримає у руках яйце, а варить годинник.
2. Відома історія, коли Н.О. Жуковський приходить до себе додому, дзвонить, з-за дверей запитують: «Вам кого?» Він у відповідь: «Скажіть, чи вдома господар?» – «Ні». – «А господиня?» – «Немає і господині. А що передати?» – «Скажіть, що приходив Жуковський».
3. Одного разу у відомого математика Гільберта була звана вечеря. Після приходу одного з гостей мадам Гільберт відвела чоловіка в бік і сказала йому: «Давиде, піди і зміни краватку». Гільберт пішов. Минув час, а він усе не з'являвся. Стурбована господиня будинку пішла на пошуки чоловіка і, заглянувши у спальню, виявила, що він міцно спав у ліжку. Прокинувшись, він пригадав, що, знявши краватку, автоматично почав роздягатися далі і, одягши піжаму, ліг у ліжку.
4. Дені Дідро, наймаючи візників, забував відпускати їх, через що йому доводилось платити їм за цілі дні, які вони даремно простоювали біля його дому.

27. Людина звертає увагу на якийсь предмет після того, як він став об'єктом її свідомості. Вона не може спрямувати свою увагу на те, про що не знає наперед. Проте, щоб цей предмет був усвідомлений, він повинен спочатку стати об'єктом уваги, адже людина завжди усвідомлює те, що перебуває в полі її уваги. *Як у цьому зв'язку виглядає співвідношення уваги і свідомості? Яке з цих явищ є первинним, а яке вторинним?*

28. *Поясніть механізми впливу названих нижче факторів на процеси уваги. Які рекомендації випливають з цього?*

1. Увага залежить від циркадних ритмів: уночі, незалежно від міри втомленості людини, увага більш розсіяна, ніж удень. Встановлено, що в нічну зміну люди працюють менш ефективно, навіть якщо вони сплять відведену кількість годин удень. Більшість нещасних випадків і помилок на робочому місці відбувається вночі. У людини, яку оперують уночі, менше шансів вижити. Дослідження, проведені на авіалініях, показали: у нічний час пілоти діють менш точно у зв'язку зі сповільненням реакції, яке з'являється в результаті порушення циркадних ритмів.
2. Стрес, втома, алкоголь, кофеїн, тютюн, снодійне і ліки, які викликають сонливість, притуплюють увагу, знижують пам'ять, сповільнюють реакцію, зменшують здатність до судження. Люди, які стверджують, що вони не можуть зосередитись без кави чи сигарети, є жертвами стереотипу, якого довго притримувались.
3. Емоції можуть підтримувати увагу, але можуть і заважати її концентрації. Відомий випадок, коли людина, яка дізналась про величезний виграш у лотерею, в надто радісному збудженні виїхала на червоне світло і загинула в результаті аварії.
4. Людям похилого віку важко робити декілька справ одночасно з попередньою ефективністю. Монтень у похилому віці любив говорити: «Коли я танцюю, я танцюю; коли я сплю, я сплю».

29. Хлопчик дошкільного віку після першого ознайомлення безпомилково відтворив розклад руху потягів через столичний вокзал. Інший, уже дорослий, міг без помітних зусиль повторити будь-якої довжини ряд слів або беззмистовних складів, які запам'ятав тиждень, місяць, рік, багато років тому. Одного разу йому дали штучну математичну формулу, яка нічого не означала, і він відтворив її через 15 років після запам'ятовування. Для того, щоб щось забути,

він вигадував певні прийоми (наприклад, уявляв, як горить папірець з непотрібною інформацією).

Як можна пояснити ці випадки? Як вони характеризують пам'ять?

30. *Який випробуваний запам'ятає дати на триваліший строк? Чому?*

Заучуючи текст, випробувані повинні були запам'ятати три дати, що закінчувалися числами 57, 37, 17. Один випробуваний кілька разів підряд повторив про себе ці дати, намагаючись якомога краще запам'ятати їх. Другий випробуваний 57 пов'язав з віком батька, 37 – з роком смерті О.С. Пушкіна (1837), а 17 – з роком Великої Жовтневої Революції (1917).

31. Опитування дорослих про перші спогади дитинства показали, що найчастіше вони пригадують сильні переляки і страхи, смерть близьких, покарання й образи, нещасні випадки, розлуку тощо. Коли ж згадують події недавнього минулого, то серед них значно більше приємних. Цікаво, що коли досліджуваних просять відтворити слова, які викликають у них позитивні і негативні емоції, то перші запам'ятовуються краще.

Як можна це пояснити? Що ж запам'ятовується краще: приємне чи неприємне?

32. Батьки, які мають дітей – дошкільника і молодшого школяра, – нерідко помічають, що старша дитина, заучуючи вірш, запам'ятовує його гірше, ніж менша. Остання ж, тільки слухаючи, та й то начебто між іншим, через деякий час відтворює вірш, інколи навіть не розуміючи значень окремих слів.

Як пояснити це явище? Чим відрізняється процес запам'ятовування у старшої і меншої дитини?

33. Молода малоосвічена німкеня, захворівши на лихоманку, у маренні заговорила грецькою, латинською і давньоєврейською мовами. З'ясувалося, що дівчинкою вона жила у пастора, який часто читав книжки вголос. Проте одужавши, вона навіть не підозрювала, які багатства зберігає її пам'ять. Аналогічний випадок стався з камердинером іспанського посла в Парижі, який у маренні виголошував дипломатичні промови.

Про що свідчать подібні факти? Що вони дають для розуміння природи і механізмів пам'яті?

34. Протягом години досліджувані мали якомога швидше виконати різноманітні дії (виліпити яку-небудь тваринку з пластиліну, склеїти коробочку, відгадати загадку, скласти вірш тощо). Половину з цих дій експериментатор переривав до того, як вони були закінчені, решту досліджувані мали змогу завершити. Коли після експерименту їх попрохали назвати всі дії, то з'ясувалося, що незавершені дії запам'яталися приблизно вдвічі краще, ніж завершені.

Що це за явище? Як його можна пояснити?

35. Дитина може дістати іграшку, лише відштовхнувши від себе рукоятку лівого плеча важеля (якщо вона потягне до себе, іграшка, прив'язана до правого плеча, відсунеться), тобто їй необхідно здійснити рух, протилежний тому, який виконується при притягуванні речей до себе. З'ясувалося, що діти 2 – 2,5 років не можуть розв'язати цю задачу. Тільки 4 – 5-річна дитина може дістати бажану іграшку.

Про що свідчать результати цього експерименту? Чому діти різного віку поводять себе по-різному?

36. Коли під час малювання дошкільникам створювали різні перешкоди (у дитини не виявлялося під рукою олівця потрібного кольору, паперу, фарб тощо), то прояви егоцентричного мовлення («Де олівець, зараз мені потрібен синій олівець», «Нічого, я замість цього намалюю червоним і змочу водою, воно потемніє і буде як синє») зростали майже вдвічі. Відомо також, що найбільшого розвитку таке мовлення досягає на третьому році життя дитини, проте у віці шести років воно йде на спад, а після семи практично зникає.

Як пояснити ці дані? Як вони характеризують мислення?

37. Письменник О. Беляєв створив у своїй уяві голову професора Доуеля, наділену здатністю відчувати, мислити, пригадувати, тобто здатністю продукувати психіку. Цей фантастичний образ має під собою реальні підстави, оскільки голову (точніше, мозок) вважають органом психіки, а психіку відповідно функцією мозку.

Чи могла насправді так функціонувати голова професора Доуеля? Чи буде така голова мислити?

38. За законом (ефектом) Рібо, перша стадія розвитку уяви починається у віці трьох років і охоплює дошкільний, підлітковий, вік

і юність. У цей час уява не залежить від мислення, але у зв'язку з розвитком останнього між ними складаються антогоністичні відносини. Наступна стадія відзначається послабленням ролі уяви і посиленням здатності міркувати. На третій стадії уява підкоряється мисленню, тому в більшості людей вона занепадає і лише у деяких підіймається над мисленням, стаючи справді творчою силою.

Чи витримав цей закон перевірку в часі? Чи відповідає він даним сучасної психології уяви?

39. Батьки дошкільника помітили, що читання сину народних казок призводить до небажаних наслідків – проявів агресивності, задержаності, жорстокості. Порадившись, вони припинили читати йому казки. Проте незабаром син став уявляти, як до нього приходить червоний кінь, як він грається з прирученою ведмедицею. Батьки не знали, як їм діяти в цій ситуації.

Як можна пояснити поведінку дитини?

40. Хворий, який страждав на правосторонній параліч, але зберіг здатність повторювати почуті слова, розуміти і писати їх, не міг повторити фразу: «Я вмю гарно писати правою рукою». Він заміняв слово «правою» словом «лівою» тому що справді вмів писати тільки лівою рукою. Дивлячись у вікно, він не міг сказати «Сьогодні йде дощ» або «Сьогодні погана погода», коли це не збігалось з його враженнями.

Чому хворий поводить себе таким чином? Який висновок випливає з цього приводу?

41. Тестування показало, що люди з розвиненою уявою характеризуються невдоволеністю власним і суспільним життям, високою самооцінкою та самовпевненістю, нехтують думкою авторитетних осіб. Найчастіше їх приваблюють незвичні професії, що потребують ризику, прийняття нестандартних рішень. Зв'язку між успішністю діяльності таких людей і рівнем їх інтелекту не виявлено.

Що дають ці дані для розуміння сутності уяви? Як їх можна пояснити?

42. *Чи однакові за значенням і використанням перераховані нижче терміни? Обґрунтуйте відповідь, спираючись на додаткову літературу.*

Інтелект, мислення, розум, розумність, менталітет, знання, мудрість, освіченість, інформація, інтелігентність, розуміння, поінформованість, ерудиція, інтелектуальні здібності.

ТЕМИ РЕФЕРАТИВНИХ ПОВІДОМЛЕНЬ

1. Когнітивна психологія і когнітивна наука.
2. Уявлення науковців про сучасну когнітивістику.
3. Спунеризми.
4. Автобіографічна пам'ять.
5. Штучний інтелект.
6. Емоційний штучний інтелект.
7. Афективна регуляція когнітивної діяльності.
8. Праймінг.
9. Архаїчне мислення.
10. Превентивне мислення.
11. Інтуїція та інсайт.
12. Когнітивні теорії прийняття рішення.
13. Психолінгвістика та психосемантика.
14. Роль неусвідомлених процесів у пізнанні світу.
15. Когнітивна психологія спілкування.
16. Сучасні когнітивні теорії особистості.
17. Зорові ілюзії сприйняття.
18. Ілюзії мислення осіб різного віку.
19. Сприймання і розпізнавання української мови сучасною молоддю.
20. Критичне мислення як засіб психологічної безпеки молодих людей в інтернет-просторі.
21. Особливості емоційного інтелекту у покоління Z.
22. Характеристики емоційного інтелекту осіб з різним ставленням до свого здоров'я.
23. Структурний аналіз емоційного інтелекту осіб з високим рівнем розвитку інтуїції.
24. Дослідження емоційного інтелекту підлітків засобами рисункових тестів.
25. Когнітивні викривлення у дівчат з різною оцінкою власної зовнішності.
26. Казкотерапія як засіб профілактики когнітивних викривлень в юнацькому віці.
27. Уявлення сучасної молоді про психологію.
28. Ефекти імпліцитної пам'яті (праймінг-ефекти).
29. Історія та сучасні напрямки когнітивної науки.
30. Перспективи когнітивістики.

ПОТІСНИЙ ТА ПІДСУМКОВИЙ КОНТРОЛЬ ЗНАНЬ

ЗАВДАННЯ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ

1. Пізнання:
 - а) спрямоване на вивчення предметів;
 - б) це здатність до осмислення;
 - в) це «розумове осягнення».
2. Предмет когнітивної психології, це:
 - а) знання, індивідуальний досвід;
 - б) пізнання;
 - в) процес набуття, зберігання, перетворення та застосування знань.
3. Когнітивний стиль, це:
 - а) внутрішнє відображення певних властивостей та якостей зовнішнього світу;
 - б) здатність когнітивної системи розпізнавати знайомі патерни інформації;
 - в) відносно стійка індивідуальна особливість пізнавальних процесів суб'єкта, яка виражається у використанні ним пізнавальних стратегій.
4. Відомими моделями інтелекту є:
 - а) модель Л. Терстоуна, модель Г. Гарднера;
 - б) модель Д. Бродбента, модель Е. Трейсман, модель Д. Нормана;
 - в) модель У. Брунера, модель Д. Канемана.
5. Модель інтелекту Ч. Спірмена характеризується:
 - а) запереченням існування загального фактору інтелектуальної діяльності;
 - б) визнанням загального фактору інтелекту;
 - в) твердженням, що існує множинність незалежних інтелектуальних здібностей.

6. Максимальний рівень розвитку інтелектуальних здібностей спостерігається у наступному віковому періоді (за даними Б. Ананьєва):
 - а) 2-12 років;
 - б) 19-20 років;
 - в) 30-34 років.
7. Ефект інтерференції Дж. Струпа характеризується:
 - а) складністю переходу від одних пізнавальних функцій до інших;
 - б) гнучкістю пізнавальної діяльності;
 - в) підвищеною сприйнятливістю пізнавальних процесів.
8. Когнітивний стиль *«полезалежність / полenezалежність»* включає в себе наступний зміст:
 - а) розуміння та оцінка дійсності;
 - б) індивідуальні відмінності у просторовій орієнтації;
 - в) понятійна диференціація (розподіл на категорії).
9. При когнітивному стилі *«згладжування / загострення»* задіяні наступні пізнавальні процеси:
 - а) пам'ять;
 - б) увага;
 - в) сприйняття.
10. Когнітивний стиль *«імпульсивність/рефлексивність»* включає в себе наступний зміст:
 - а) здатність до формування категорій в процесі узагальнення;
 - б) індивідуальні особливості розподілу уваги;
 - в) індивідуальні особливості стосовно здатності приймати рішення швидко чи повільно.
11. Когнітивна психологія:
 - а) це один з напрямків в психології, що вивчає пізнавальні процеси;
 - б) це наук, яка вивчає особливості пізнання світу;
 - в) це психологія пізнання.
12. Об'єкт когнітивної психології, це:
 - а) знання, індивідуальний досвід;
 - б) пізнання;
 - в) процес набуття знань.

13. Ментальна репрезентація, це:
- а) внутрішнє (психічне) відображення деяких властивостей зовнішнього світу;
 - б) здатність когнітивної системи розпізнавати знайомі патерни інформації;
 - в) відносно стійка індивідуальна особливість пізнавальних процесів суб'єкта, яка виражається у використанні ним пізнавальних стратегій.
14. Основними моделями уваги є:
- а) модель Л. Терстоуна, модель Г. Гарднера;
 - б) модель Д. Бродбента, модель Е. Трейсман, модель Д. Нормана;
 - в) модель У. Брунера, модель Д. Канемана.
15. Модель інтелекту Дж. Гілфорда характеризується:
- а) запереченням існування загального фактору інтелектуальної діяльності;
 - б) визнанням загального фактору інтелекту;
 - в) твердженням, що існує множинність незалежних інтелектуальних здібностей.
16. Підвищення показників інтелекту в кожному наступному поколінні ілюструє:
- а) «материнський ефект»;
 - б) «ефект інтерференції»;
 - в) «ефект Флінна».
17. Тестологія:
- а) це напрямок, у межах якого було сформовано поняття «інтелект»;
 - б) це галузь знань, яка забезпечила можливість об'єктивного вимірювання інтелектуальних здібностей;
 - в) це наука, що вивчає інтелект та інтелектуальні здібності.
18. Поняття «когнітивний стиль» було уведено в суміжній галузі:
- а) психології діяльності та психології пізнання;
 - б) загальної психології та психології пізнання;
 - в) психології особистості та психології пізнання.

19. Когнітивний стиль *«ригідний / гнучкий пізнавальний контроль»* включає в себе наступний зміст:
- а) розуміння та оцінка дійсності;
 - б) індивідуальні відмінності в просторовій орієнтації;
 - в) легкість або складність переходу від вербальних функцій до перцептивних.
20. При когнітивному стилі *«толерантність / нетолерантність до нереалістичного досвіду»* задіяні наступні пізнавальні процеси:
- а) пам'ять;
 - б) уваги;
 - в) сприйняття.
21. Що називають метапізнанням?
- а) знання про походження людини;
 - б) знання про своє знання;
 - в) знання про особливості розвитку метафізики.
22. В якому розумінні НЕ використовують поняття ментальної репрезентації?
- а) зміст психічного відображення;
 - б) форма психічного відображення;
 - в) процес психічного відображення.
23. Що таке дискурс?
- а) наукова суперечка;
 - б) мовленнєва помилка;
 - в) вид розмовної практики в заданому контексті.
24. Оберіть хибне твердження.
- а) позитивний настрій неоднозначно впливає на особливості мислення та здатність розв'язувати проблеми;
 - б) стан емоційного напруження завжди пригнічує творчу уяву;
 - в) емоційно забарвлена інформація краще запам'ятовується.
25. Вплив емоцій на прийняття рішень досліджував...
- а) Е. Айзен;
 - б) М. Аргайл;
 - в) Я. Рейковський.

ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ НА ПІДСУМКОВИЙ КОНТРОЛЬ ЗНАНЬ

(ЕКЗАМЕН)

1. Об'єкт, предмет, завдання когнітивної психології.
2. Історія становлення когнітивної психології.
3. Витоки когнітивної психології.
4. Теоретичні підходи сучасної когнітивної психології.
5. Порівняльна характеристика когнітивної психології з іншими напрямками психології.
6. Методи когнітивної психології.
7. Тенденції розвитку когнітивної психології.
8. Критика когнітивної психології.
9. Проблема репрезентації знань в психології.
10. Пізнання як проблема міждисциплінарних досліджень.
11. Можливості моделювання пізнання й проблема суб'єкта, що пізнає.
12. Визначення пізнання й система пізнавальних процесів.
13. Прикладне значення когнітивної науки.
14. Співвідношення сенсорних та перцептивних процесів.
15. Психофізика відчуттів.
16. Психофізичні закони Вебера-Фехнера і Стівенса.
17. Теоретичні підходи розпізнавання зорових патернів.
18. Перцептивна категоризація у процесі сприймання.
19. Атенційні процеси.
20. Когнітивні моделі уваги (моделі Д. Бродмента, Е. Трайсман, Д. Дойча-Д. Нормана та ін.).
21. Мнемічна система.
22. Основні мнемічні процеси.
23. Види пам'яті у співвідношенні з модулями організації інформації.
24. Види пам'яті у співвідношенні з модусами репрезентації знань.
25. Ехоїчне та іконічне сховище.
26. Мнемічні ефекти.

27. Моделі пам'яті.
28. Конструктивний характер пам'яті в роботах Р. Бартлета.
29. Мнемоніка та мнемотехнічні системи.
30. Мислення і ментальні репрезентації.
31. Мислення і логіка.
32. Мислення і творчість.
33. Аналіз процесу розуміння.
34. Процес прийняття рішень.
35. Інтуїція в мисленні.
36. Система мовлення.
37. Психолінгвістичні аспекти мовлення.
38. Вербальні та невербальні аспекти психолінгвістичних досліджень.
39. Поняття про інтелект та інтелектуальні здібності.
40. Тестологія та етапи її розвитку.
41. Однофакторні теорії інтелекту.
42. Багатофакторні теорії інтелекту.
43. Теорія множинності інтелектів Г. Гарднера.
44. Сучасні види неакадемічного інтелекту: практичний, емоційний, соціальний, мотиваційний, натуралістичний, духовний інтелекти.
45. Теорія професійного інтелекту М. Смульсон.
46. Теорія індивідуального інтелекту Л. Засекіної.
47. Теорії штучного інтелекту.
48. Емоційний штучний інтелект.
49. Індивідуально-психологічні та соціально-психологічні особливості інтелекту.
50. Ефекти інтелектуального розвитку.
51. Історичні аспекти вивчення когнітивних стилів
52. Характеристика основних когнітивних стилів.
53. Сучасні дослідження когнітивних стилів в зарубіжній психології.
54. Дослідження проблеми когнітивних стилів в українській психології.
55. Феномен інтерференції Дж.Струпа.
56. Емоційна регуляція когнітивних процесів.

ГЛОСАРІЙ

ВСТУП ДО КОГНІТИВНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

Когнітивна психологія – це психологія пізнання, або психологія пізнавальних процесів.

Об'єкт когнітивної психології – знання, індивідуальний досвід людини.

Предмет когнітивної психології – процес набуття, збереження, перетворення і застосування людиною знань.

Пізнання – тривале зусилля, спрямоване на вивчення предметів, їх усвідомлення, розуміння та узагальнення; «розумове осягнення».

Метапізнання – знання про своє знання; усвідомлення особливостей пізнавальних функцій як власних, так й інших людей.

Когніція – збірне позначення обробки досвіду, результатів міркування і винесення судження.

Асиміляція – включення зовнішніх впливів у внутрішні структури.

Розпізнавання патернів – здатність когнітивної системи розпізнавати знайомі патерни (взірці) сенсорної інформації.

Ментальна репрезентація – це внутрішнє (психічне) відображення деяких якостей та властивостей зовнішнього світу.

Когнітивний розвиток – змінювання в процесі розвитку дитини інтелектуальних здібностей та знань про світ.

Когнітивні схеми – це асиміляція інформації про навколишнє середовище, відділення відомого від невідомого.

Когнітивний дисонанс – самотійна реакція на інформацію, яка не збігається з власною думкою.

«Когнітивна революція» – феномен в науці 1950-х рр., що характеризується інтенсивним розповсюдженням ідей раціоналізму та «когнітивних» тем (вивчення уваги, пам'яті, розпізнавання патернів, ментальних репрезентацій, семантичної організації, мовленнєвих процесів та ін.).

«Комп'ютерна метафора» (метафора «заліза») – це аналогія «людини, що пізнає» та технічних приладів.

«Інформаційна метафора» (метафора «програмного забезпечення») – підкреслення схожості процесів переробки інформації людини та комп'ютера.

Когнітивна нейронаука – взаємодія даних когнітивної психології та неврології (наука про мозок).

Когнітивістика – когнітивна наука.

Епістемологія – учення про пізнання.

Інтерналізація – когнітивне засвоєння.

Концептуалізація – формування тверджень загального змісту.

Ноумен – непізнавальна сутність речей.

ВІДЧУТТЯ (СЕНСОРНІ ПРОЦЕСИ)

Відчуття (сенсорні процеси) – це безпосереднє чуттєве відображення окремих властивостей об'єкта чи явища, що сприймаються.

Психофізика – галузь дослідження, що вивчає питання, які стосуються зв'язку психічних та фізичних процесів і явищ.

Закон Бугера-Вебера – поріг розрізнення має постійну відносну величину.

Основний психофізичний закон (закон Вебера-Фехнера) – інтенсивність відчуттів зростає пропорційно логарифму інтенсивності подразника.

Закон Стивенса – відношення мінімального приросту відчуття до вихідного відчуття дорівнює постійній величині.

Чутливість – здатність реагувати на дію адекватного подразника, відчувати його.

Анестезія – нечутливість.

Алгізія – чутливість до болю.

Гіперестезія – підвищена чутливість.

Ідіосинкразія – підвищена чутливість до подразників.

Поріг – такий рівень інтенсивності подразника, який здатний викликати відчуття.

Абсолютний поріг чутливості – це така величина стимулу (фізичного подразника), нижче якого відчуття від стимулу не виникають, а вище (але до певної межі) – виникають.

Диференційний поріг чутливості (поріг розрізнення, відносний поріг) – це величина різниці між інтенсивністю впливу двох стимулів, або подразників.

Ледве помітна різниця (ЛПР) – це кількісна одиниця для вимірювання величини психологічної різниці між двома будь-якими відчуттями.

Сенсорна фізіологія – галузь знань, спрямована на вивчення процесів, які відбуваються на нейронному рівні, тобто як фізична енергія трансформується в нервові імпульси, і як внаслідок цього виникають сенсорні переживання.

Трансдукція – це перетворення однієї форми фізичної енергії (наприклад, світла) в іншу форму (наприклад, нервові імпульси).

Пуркінє ефект – зміна кольору при зміні освітленості.

Раншбурга ефект – краще розпізнавання різних подразників, ніж однакових.

Рецептивність – сприйнятливість до подразників.

Симілянтність – подібність подразників.

СПРИЙМАННЯ (ПЕРЦЕПТИВНІ ПРОЦЕСИ)

Сприймання – це психічний процес відображення в мозку людини предметів та явищ у цілому, у сукупності всіх їх якостей та властивостей при безпосередній дії на органи чуття.

Чуттєвий образ – суб'єктивна картина світу або його фрагментів, яка формується на основі відчуттів.

Фіксована установка – неусвідомлений стан готовності здійснювати дії в певному напрямку.

Перцептивна готовність – готовність щодо вірогідності появи певного об'єкта.

Дистальний стимул – фізичний об'єкт сприймання.

Проксимальний стимул – зоровий образ сприймання (відображення об'єкта на сітківці ока).

Перцепт – це те, що сприймається людиною; феноменологічний (тобто той, що ґрунтується на власному досвіді) результат процесу сприймання.

Відчуття – стадія перцептивного процесу, на якій задіяні процеси відчуттів, що перетворюють фізичну енергію в нервові сигнали.

Перцептивна організація – процеси, які групують інформацію та дають змогу відчувати цілісність об'єктів.

Ідентифікація / упізнавання об'єктів – стадія перцептивного процесу, на якій перцепти об'єктів порівнюються з уявленнями, що містяться в пам'яті, та визначаються як знайомі або інформативно значущі.

Обробка інформації за принципом «знизу-догори» – отримання сенсорної інформації з оточуючого середовища та передача її в головний мозок з метою аналізу необхідних деталей.

Обробка інформації за принципом «згори-донизу» – явище, при якому наші очікування та знання впливають на сприймання

Агнозія – нездатність до сприймання.

Апперцепція – розуміння сприйнятого.

Гаптика – сприймання на дотик.

Кінестетика – сприймання власного руху.

Телеоцептор – рецептор для сприймання віддаленості.

Парагнозія – позачуттєве сприймання.

Фі-феномен – сприймання послідовних переміщень як неперервного руху.

УВАГА (АТЕНЦІЙНІ ПРОЦЕСИ)

Увага – форма психічної діяльності людини, яка полягає в її спрямованості й зосередженості на певних об'єктах.

Метаувага – знання про власну увагу та засоби управління увагою.

Селективність інформації – відбір (фільтрування) інформативних даних.

Моделі ранньої селекції – моделі уваги, засновані на уявленні, що інформація поступає до пам'яті вибірково, в результаті роботи «фільтру», який працює за принципом «все або нічого».

Моделі пізньої селекції – моделі уваги, пов'язані з уявленням, що обробці підлягає вся інформація, але в пам'ять передається тільки значуща інформація.

Фокальна увага – свідомо спрямована увага.

Периферійна увага – «розпливчата» увага, пов'язана з її розподілом на оточуючі об'єкти.

Флуктуація – періодичні зміни рівня уваги.

ПАМ'ЯТЬ (МНЕМІЧНА СИСТЕМА)

Пам'ять – здатність до закріплення, зберігання та наступного відтворення інформації.

Запам'ятовування (кодування) – процес пам'яті, що забезпечує первинну обробку інформації, яка сприяє появі в пам'яті образу.

Збереження (ретенція) – процес пам'яті, що полягає в утримуванні закодованого матеріалу протягом певного часу.

Відтворення (екфорія) – процес пам'яті, що характеризується наступним пред'явленням збереженої інформації.

Забування – процес пам'яті, який виявляється в помилковому відтворенні або неможливості відновлення інформації. Впізнавання – це відтворення, що виникає при повторному сприйнятті об'єктів.

Згадування – відтворення матеріалу без повторного сприйняття того, що відтворюється.

Пригадування – це довільна форма відтворення матеріалу, який підлягав запам'ятовуванню.

«Безпосередній відбиток» сенсорної інформації – утримування досить точної і повної інформації, яка сприймається органами відчуттів.

Короткочасна пам'ять – підсистема пам'яті, яка забезпечує оперативне утримання даних, що надходять від органів відчуттів.

Довготривала пам'ять – підсистема пам'яті, що забезпечує утримання фактів та подій далекого минулого.

Модуль – спеціалізована підсистема пам'яті, яка характеризується тривалістю обробки та домінуючим кодом.

Іконічна пам'ять – це миттєва сенсорна пам'ять в зоровій сфері.

Ехоїчна пам'ять – це миттєва сенсорна пам'ять в слуховій модальності.

Образна пам'ять – пам'ять на образи (зорові, слухові, рухові).

Лексична пам'ять – пам'ять на фонологічні та орфографічні характеристики слова, а також моторні компоненти артикуляції кожного слова.

Модус – форма організації знань.

Процедурна пам'ять (умовна назва – «знати як») – це засвоєння та відтворення знань про те, як здійснювати певні дії.

Декларативна пам'ять (умовне позначення – «знати що») – це засвоєння та відтворення в пам'яті фактів, подій.

Імпліцитна пам'ять – це несвідома пам'ять, тобто пам'ять без усвідомлювання предмета запам'ятовування.

Експліцитна пам'ять – пам'ять, яка ґрунтується на досвіді; усвідомлена пам'ять.

Семантична пам'ять – пам'ять, яка забезпечує можливість тлумачити факти та події; пов'язана з оперуванням системою значень.

Епізодична пам'ять – пам'ять щодо конкретних подій, які пов'язані з особистими переживаннями.

Ультракороткочасна пам'ять – луноподібна короткочасна пам'ять.

Мнемоніка – це система різних прийомів, які полегшують запам'ятовування та збільшують обсяг пам'яті шляхом утворення додаткових асоціацій.

Персеверація – уявлення нав'язливого характеру, які з'являються після багаторазових сприймань певних явищ, або коли спостерігається сильний емоційний вплив на особистість.

Ремінісценція – «виринання» у свідомості того, що неможливо було пригадати одразу після його запам'ятовування.

Джексона правило – втрата пам'яті щодо черговості подій.

Конфабуляція – спотворені спогади.

Криптомнезія – приховані змісти пам'яті.

Праймінг – вплив наших прихованих (досить часто неусвідомлених) спогадів або асоціацій на інші наступні наші дії (ефект праймінга дає змогу нам розпізнати верблюда на зображенні ще до того, як малюнок буде завершено).

МИСЛЕННЯ (МИСЛЕННЄВІ ПРОЦЕСИ)

Мислення – опосередковане й узагальнене відображення предметів та явищ об'єктивної дійсності в їх істотних властивостях, зв'язках і відношеннях.

Просторова репрезентація – тип репрезентації, пов'язаний з оперуванням конкретними образами.

Вербальна репрезентація – тип репрезентації, пов'язаний з оперуванням поняттями.

Класична логіка – використання незмінних істинних тверджень.

Тимчасова логіка – оперування твердженнями, які можуть виявитися хибними в майбутньому.

Інтенціональна логіка – задіяння тверджень, які відображають наміри.

Немонотонні логіки – використання тверджень, які характеризують ситуації, де діють правила з виключеннями.

Модель «розумової логіки» Л. Ріпса – це «модель-розмірковування»; за цією моделлю проблемна ситуація являє собою сукупність пропозицій, які бувають двох типів: пропозиції-твердження (конкретне знання про ситуацію) та пропозиції-мети (проблемне питання щодо ситуації).

Поняття – форма мислення, за допомогою якої пізнається сутність предметів та явищ дійсності в їх істотних зв'язках.

Судження – форма мислення, яка виявляється в тому, що стверджується наявність або відсутність ознак, властивостей чи відносин у певних об'єктах, узагальнюються їх істотні ознаки.

Міркування – форма мислення, яка оперує низкою взаємопов'язаних суджень, спрямованих на заперечення або доведення істинності певної думки.

Умовивід – форма мислення, в якій з одного або декількох суджень виводиться нове.

Менталітет – спосіб мислення, специфіка світогляду.

Латеральне мислення – нестереотипне мислення.

Агравация – схильність до перебільшення.

Анімізм – докритичне мислення, віра в духів і безсмертну душу.

Генералізація – узагальнення мисленнєвих змістів або стимулів.

Дисонансу теорія – учення про запобігання суперечливому перебігу думок.

Емерджентний – той, що перебуває на межі незбагненого.

Ефект Карпентера – неусвідомлений рух тіла, що супроводжує думку.

Реіфікація – надання конкретності абстрактним поняттям.

УЯВА (ІМАЖИНАТИВНІ ПРОЦЕСИ)

Уява – це перетворення уявлень, які відображують реальну дійсність, і створення на цій основі нових уявлень, нове поєднання елементів в образі.

Творча уява – це самостійне створення образу, речі, ознаки, що не мають аналогів, нових, реалізованих в оригінальних і цінних продуктах діяльності.

Наукова уява – виявляється у побудові гіпотез, проведенні експериментів, в теоретичних узагальненнях.

Художня уява – виявляється у побудові чуттєвих (слухових, зорових, дотикових та ін.) образів.

Антиципація – здатність випереджувального відображення явища, передбачення поведінки особи тощо.

УЯВЛЕННЯ

Уявлення – це психічний процес відображення предметів або явищ, які в даний момент не сприймаються, але відтворюються на основі нашого минулого досвіду.

Уявлення пам'яті – це уявлення, які виникли на основі нашого безпосереднього сприйняття в минулому певного предмета або явища.

Уявлення уяви – це уявлення, які формуються на основі інформації, отриманої в ході минулих актів сприйняття, з поступовою більш або менш творчою переробкою цієї інформації.

Уявлення мислення – це уявлення, які реалізуються в графічних моделях, схемах.

МОВА ТА МОВЛЕННЯ

Мовлення – це процес використання людиною мови для спілкування.

Мова – це система знаків, кодів, які використовуються для позначення певних об'єктів.

Граматика – це галузь науки, яка займається вивченням структури мови.

Фонологія – вивчає звуки, які об'єднуються в слова.

Морфологія – вивчає правила зміни слів.

Синтаксис – вивчає, як слова пов'язуються між собою та утворюють речення.

Семантика – вивчає значення слів та їх змінення з тривалістю часу.

Прагматика – вивчає правила участі в бесіді та соціальні умовності для обміну думками, адекватність відповіді на репліки оточуючих.

Семіотика – загальне вчення про знаки та їхні значення.

Знак – це конкретний символ.

Значення – це смислове навантаження.

Денотативне значення (референтне значення) – це той об'єкт, подія або ситуація, які позначаються «знаком» (символом).

Конотативне значення (семантичне поле знаку) – це значення є близьким до поняття «особистісний смисл» – ставлення суб'єкта до світу, вираженому в значенні.

Психолінгвістика – це наука, яка вивчає природу і функціонування мови та мовлення, поєднуючи дані психології та лінгвістики.

Егоцентричне мовлення («мовлення для себе») – голосне зовнішнє мовлення, яке слугує не для спілкування, а супроводжує хід дій.

Спунеризми – це мовленнєві помилки.

Дискурс – це різноманітні види розмовної практики в заданому контексті (побутовий діалог, інтерв'ю, лекція і т.д.).

Соцолект – мова групи, що відрізняється від загальноприйнятої.

Афазія – повна або часткова втрата мовлення.

ІНТЕЛЕКТ

Інтелект – це сукупність елементарних когнітивних процесів переробки інформації.

Інтелектуальні здібності – це властивість інтелекту, що характеризує успішність інтелектуальної діяльності в тих або інших конкретних ситуаціях з точки зору правильності та швидкості переробки інформації в умовах розв'язання задач, оригінальності й різноманітності ідей, глибини і темпу навчання, вияву індивідуалізованих способів пізнання.

Тестологія – це напрямок, в межах якого була реалізована ідея «об'єктивного вимірювання» інтелектуальних здібностей у формі появи великої кількості різноманітних тестів інтелекту (або тестів загальних здібностей).

Практичний інтелект – це засіб ефективного вирішення повсякденних практичних завдань.

Соціальний інтелект – інтелект, пов'язаний з опрацюванням соціальної інформації.

Емоційний інтелект – сукупність здібностей до розуміння та регуляції емоцій.

Штучний інтелект – це наукові знання і технологія створення інтелектуальних машин, програм, сервісів, додатків та ін. AI дає техніці можливість виконувати функції, які вважаються прерогативою людини.

Емоційний штучний інтелект – це інтелектуальні системи, здатні розпізнавати емоції людини та інтерпретувати їх.

Професійний інтелект – складова інтелектуальної готовності до праці.

Індивідуальний інтелект – пізнавальний інструмент суб'єкта діяльності у психічному відображенні, інтерпретації та перетворенні дійсності.

«Материнський ефект» – інтелект дитини більшою мірою залежить від інтелекту матері, ніж від інтелекту батька.

«Ефект Флінна» (ефект інтелектуальної акселерації) – підвищення показників інтелекту в кожному наступному поколінні.

Деменція – зниження інтелекту.

КОГНІТИВНІ СТИЛІ

Когнітивні стилі – відносно стійкі індивідуальні особливості пізнавальних процесів, що виражаються у використанні певних пізнавальних стратегій.

Пізнавальні стилі – стилі, які характеризують індивідуально-своєрідні способи вивчення реальності.

Полезалежність / полenezалежність – виявляється у зв'язку з індивідуальними відмінностями щодо просторової орієнтації.

Вузкість / широта діапазону когнітивної еквівалентності – виявляється у зв'язку з понятійною диференціацією (розподілом на категорії).

Категоріальна широта / вузкість – передбачає понятійну диференціацію однієї єдиної категорії.

Ригідність / гнучкість пізнавального контролю – виявляється як легкість або складність переходу від вербальних функцій до сенсорно-перцептивних.

Толерантність / нетолерантність до нереалістичного досвіду – ступінь сприйнятливості суб'єкта щодо інформації, яка суперечить знанням про дійсність.

Фокусуєчий / скануючий контроль – індивідуальні особливості розподілу уваги, що виявляється в ступені широти охоплення різноманітних аспектів ситуації, яка сприймається.

Згладжування / загострення – особливості збереження в пам'яті матеріалу, який підлягає запам'ятовуванню (спрощення, ігнорування деталей або підкреслення специфічних деталей матеріалу, який запам'ятовується).

Імпульсивність / рефлексивність – індивідуальні відмінності щодо схильності приймати рішення швидко або повільно.

Конкретна / абстрактна концептуалізація – індивідуальні особливості понятійної сфери, пов'язані з відмінностями в ступені її конкретності або абстрактності.

Когнітивна складність / простота – здатність багатоаспектно сприймати та оцінювати оточуючу дійсність.

Ефект інтерференції – ефект вираженої ригідності пізнавального контролю.

ЕМОЦІЙНА РЕГУЛЯЦІЯ КОГНІТИВНИХ ПРОЦЕСІВ

Когнітивні стилі – відносно стійкі індивідуальні особливості пізнавальних процесів, що виражаються у використанні певних пізнавальних стратегій.

Емоційний тон відчуттів – реагування на окремі властивості об'єктів або явищ: приємний або неприємний запах, смак або звук і т. д.

Емоційне сприйняття – емоційне реагування на відображення значущих подразників.

Емоційна сприйнятливість – якість особистості, яка виявляється у частоті, різноманітності, інтенсивності «підключення» енергії емоцій до реагування на значущі для особистості стимули.

Емоційна чуйність – це швидке, гнучке та в широкому діапазоні емоційне реагування на різноманітні стимули.

Емоційна ригідність – це слабке, вибіркове, негнучке, в обмеженому діапазоні емоційне реагування на різноманітні зовнішні і внутрішні стимули.

Емоційна резистентність – це неадекватне емоційне реагування на вплив стимулів.

Сенсорний режим – готовність особистості в різному ступені активності «підключати» емоції до прийому та оцінки інформації, яка поступає по каналам відчуттів.

Емоційна (афективна) пам'ять – це пам'ять на емоції та почуття.

«Мнемічні ефекти» – вплив емоційних явищ на мнемічні процеси.

Ефект «дежавю» – повторне переживання вже пережитого.

Ефект «сліду» – випадкове повторення ситуації викликає нову сильну емоційну реакцію.

Ефект конгруентності – відповідність між емоційною забарвленістю інформації та емоційним станом людини в момент запам'ятовування.

Інтелектуальне налаштування – готовність особистості більш або менш активно емоційно реагувати на ідеї, новизну, проблеми і знаходити в них значущість.

Емоційне мислення – процес переробки емоційної інформації.

Ага-переживання – раптове розуміння.

Вігільність – підвищена обережність.

КОГНІТИВНО-ПОВЕДІНКОВА ТЕРАПІЯ

Когнітивно-поведінкова терапія – це психологічний підхід, який фокусується на тому, як думки, переконання і ставлення людини впливають на її емоції і поведінку, що допомагає освоїти навички, які необхідні для вирішення різних проблем.

Абреакція – емоційне відреагування.

Амбівалентність – одночасність протилежних оцінок, переживань.

Ампліфікація – терапевтичне уточнення змістів свідомості (аналітична психологія).

Аналіз «Я» – глибиннопсихологічна терапія із зосередженням на самопізнанні.

Атавізм – відновлення примітивної форми поведінки.

Атимія – туга; нездатність виражати почуття.

А-тип – особа з потужним честолюбством, яке веде до стресу.

Балінтівська група – групова навчальна робота для терапевтів.

Б-тип – особа, схильна відмовлятися від дій у проблемних ситуаціях.

Дазайнаналіз – терапевтичне осягнення сутності буття.

Контротимія – блокування почуттів.

Оректичний – емоційно імпульсивний, пристрасний.

ЛІТЕРАТУРА

Основна література

1. Андерсон Джон Р. Когнитивная психология. Санкт-Петербург, 2006. 589 с.
2. Гейвин Х. Когнитивная психология. Санкт-Петербург, 2003. 272 с.
3. Дерев'янюк С. П. Когнітивна психологія: навч. посібник. Чернігів, 2012. 184 с.
4. Когнитивная психология: учеб. для вузов / под ред. В. Н. Дружинина, Д. В. Ушакова. Москва, 2012. 408 с.
5. Найссер У. Познание и реальность. Смысл и принципы когнитивной психологии. Москва, 1981. 221 с.
6. Солсо Р. Когнитивная психология. Санкт-Петербург, 2007, (2015). 496 с.

Додаткова література

1. Айзенк Г. Природа интеллекта – битва за разум. Москва, 2002. 352 с.
2. Ахметова З. А., Дорохова С. В. Основы когнитивной психологии: учеб. пособие. Бишкек, 2013. 232 с.
3. Басканский О. Е. Современная психология. Теоретические подходы и методологические основания. Современная психология познания. Москва, 2016. 320 с.
4. Бек Дж. С. Когнитивная терапия для сложных случаев. Москва, 2020. 432 с.
5. Бенеш Г. Психологія: dtv-Atlas / наук. ред. пер. В. О. Васютинський. Київ, 2007. 510 с.
6. Боно Э. Параллельное мышление. Минск, 2007. 320 с.
7. Боно Э. Искусство думать: Латеральное мышление как способ решения сложных задач. Москва, 2019. 176 с.
8. Брунер Д. Психология познания. За пределами непосредственной информации. Москва, 2008. 782 с.

9. Бьюзен Т. Интеллект-карты. Москва, 2018. 208 с.
10. Веккер Л. М. Психика и реальность: единая теория психических процессов. Москва, 1998. 670 с.
11. Величковский Б. М. Когнитивная наука. Основы психологии познания: учебное пособие: в 2 т. Москва, 2006. 448 с.
12. Восковская Л. Психология ощущений и восприятия: учеб. пособ. Москва, 2016. 476 с.
13. Герриг Р., Зимбардо Ф. Психология и жизнь. Санкт-Петербург, 2004. 955 с.
14. Гільман А. Ю., Шугай М. А. Саногенне і патогенне мислення: теорія і важливі напрями психологічної практики. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Психологія». Острог, 2015. Вип. 2. С. 28–38.
15. Гласнер-Эдвардс С. Победить зависимость. Когнитивно-поведенческий подход. Москва, 2020. 208 с.
16. Горизонты когнитивной психологии: хрестоматия / под ред. В. Ф. Спиридонова, М. В. Фаликман. Москва, 2012. 320 с.
17. Грановская Р. М. Психология в примерах. Санкт-Петербург, 2002. 247 с.
18. Двойнин А. В., Данилова Г. И. Эмоциональный интеллект и рефлексивность студентов-психологов. *Вестник ПСТГУ IV: Педагогика. Психология*. 2012. Вып. 1 (24). С. 121–134.
19. Деан С. Сознание и мозг. Как мозг кодирует мысли. Москва, 2018. 416 с.
20. Деан С. Как мы учимся. Москва, 2020. 480 с.
21. Девис М., Маккей М., Фаннинг П. Контролируй мысли и чувства. Когнитивно-поведенческий подход. Москва, 2020. 336 с.
22. Дерев'янюк С. П. Взаємодія емоцій і перцептивно-когнітивних функцій в процесі соціально-психологічної адаптації особистості. Проблеми загальної та педагогічної психології / наук. ред. С. Д. Максименко. Київ, 2006. Т. VIII. Вип. 7. С. 148–156.
23. Дерев'янюк С. П. Феноменологія емоційного інтелекту: навч.-метод. посібник. Чернігів, 2016. 312 с.
24. Дерев'янюк С. П., Примаков Ю. В., Ющенко І. М. Штучний інтелект та емоційний штучний інтелект як феномени сучасної когнітивної психології. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Психологія»: Науковий журнал. Острог, 2020. Вип. 11. С. 115–119.

25. Дерев'янюк С. П. Когнітивні викривлення, пов'язані з емоційним інтелектом. *Одинадцяті Сіверянські соціально-психологічні читання: матеріали міжнар. наук. конф.* (Чернігів, 29 листопада 2020 р.). Чернігів, 2021. С. 81–85.
26. Дерев'янюк С. П. Современное развитие когнитивной психологии в Украине. *Colloquium-journal*. 2021. № 6 (93). С. 13–15.
27. Дерев'янюк С. П. Емоційний штучний інтелект у професійній підготовці майбутніх психологів. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2021. № 1 (81). С. 192–209.
28. Диспенза Д. Надприродний розум. Київ, 2020. 400 с.
29. Дружинин В. Н. Когнитивные способности: структура, диагностика, развитие. Москва, Санкт-Петербург, 2001. 224 с.
30. Жердецька Л. Л. Когнітивно-стильові відмінності та їх вплив на професійне становлення майбутніх психологів. *Актуальні проблеми психології: Економічна психологія. Соціальна психологія. Організаційна психологія*. 2004. Т. 1. Ч. 13. С. 39–42.
31. Жовтянська В. В. Трансформації смислу в соціокультурному просторі. Кіровоград, 2012. 256 с.
32. Засади когнітивної психології спілкування / наук. ред. В. П. Казміренка. Кіровоград, 2013. 389 с.
33. Зуєва А. О. Зміни в репрезентаціях про старіння в свідомості людини: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.01. Київ, 2020. 20 с.
34. Івашкевич Е. Природа соціального інтелекту особистості та його базові функції. *Проблеми сучасної психології*. 2019. Вип. 44. С. 98–119.
35. Йонк Р. Сердце машины. Наше будущее в эру эмоционального искусственного интеллекта. Москва, 2019. 464 с.
36. Кавашима Р. Развитие памяти и интеллекта. Москва, 2019. 192 с.
37. Кандель Э. В поисках памяти. Москва, 2012. 127 с.
38. Кармадонова Т. М. Когнітивні чинники подолання невизначеності поведінки людини. *Вісник НТУУ КПІ. Філософія. Психологія. Педагогіка*. Київ, 2010. С. 27–32.
39. Карпов А. В. Психология рефлексивных механизмов деятельности. Москва, 2004. 424 с.
40. Киреева З. Психология познавательных процессов: учеб. пособ. Москва, 2018. 137 с.

41. Ковязина М. С., Кузнецова Д. А. Прайминг при исследовании межполушарной организации произвольной памяти. *Вопросы психологии*. 2013. № 2. С. 143–151.
42. Когнитивная психология: от ощущений до интеллекта: учеб. пособ. / ред. А. П. Лобанов. Минск, 2008. 376 с.
43. Когнитивная психология: история и современность: хрестоматия / сост. М. Фаликман, В. Спиридонов. Москва, 2011. 383 с.
44. Когнитивная психология: Феномены и проблемы. Москва, 2014. 264 с.
45. Крупенин А. Л., Крохина И. М. Миметика глупости. Ростов-на-Дону, 2017. 305 с.
46. Кузнецова Д. А., Ковязина М. С. Непроизвольное запоминание и межполушарное взаимодействие. *Вопросы психологии*. 2012. № 2. С. 142–152.
47. Лорейн Г., Лукас Д. Развитие памяти. Классическое руководство по улучшению памяти. Москва, 2014. 256 с.
48. Лурия А. Маленькая книжка о большой памяти. Москва, 2017. 54 с.
49. Любарт Т. Психология креативности. Москва, 2016. 320 с.
50. Лящ О. П. Емоційний інтелект як предмет психологічних досліджень. *Проблеми сучасної психології*. 2013. Вип. 22. С. 324–335.
51. Майерс Д. Интуиция. Возможности и опасности. Санкт-Петербург, 2012. 272 с.
52. Максименко С. Д., Пасічник І. Д. Стан та перспективи когнітивної психології в Україні. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Психологія». Острог, 2009. Вип. 12. С. 3–7.
53. Микалко М. Рисовый штурм и еще 21 способ мыслить нестандартно. Москва, 2015. 410 с.
54. Мирончук М. Психология познавательных процессов: учеб. пособие. Москва, 2019. 138 с.
55. Михальська С. А. Психологія мовленнєвої поведінки дитини 5–7 років життя: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07. Київ, 2020. 20 с.
56. Мова і мовлення в просторі наукової і практичної діяльності психологів / за ред. В. В. Андрієвської. Київ, 2013. 139 с.

57. М'ясоїд П. Психологічне пізнання. Історія, логіка, психологія. Київ, 2016. 560 с.
58. О'Коннор Дж. Искусство системного мышления: Необходимые знания о системах и творческом подходе к решению проблем. Москва, 2006. 256 с.
59. Оппенгеймер Д. Психология: краткий курс в комиксах. Москва, 2019. 232 с.
60. Петрович Д. Л. Когнитивно-стилевые характеристики считывания приборной информации: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.03. Москва, 2009. 23 с.
61. Пісоцький О. П. Когнітивний стиль як чинник успішної соціалізації майбутніх практичних психологів. *Проблеми загальної та педагогічної психології*. Київ, 2007. Т. ІХ. Ч. 4. С. 297–302.
62. По обе стороны сознания. Экспериментальные исследования по когнитивной психологии / под общ. ред. А. Ю. Агафонова. Самара; Москва, 2012. 191 с.
63. Психология мышления / под ред. Ю. Б. Гиппенрейтер, В. Ф. Спиридонова, М. В. Фаликман, В. В. Петухова. Москва, 2008. 672 с.
64. Психология ощущений и восприятия / под ред. Ю. Б. Гиппенрейтер и др. Москва, 2002. 610 с.
65. Ричардсон Джон Т. Э. Мысленные образы: когнитивный подход. Москва, 2006. 175 с.
66. Розуміння та інтерпретація життєвого досвіду як чинник розвитку особистості / за ред. Н. В. Чепелевої. Кіровоград, 2013. 276 с.
67. Романовська Л. І. Психологічні особливості прояву когнітивного стилю особистості в процесі розуміння художнього тексту. *Проблеми загальної та педагогічної психології*. Київ, 2005. Т. VII. Вип. 1. С. 56–61.
68. Сергиенко Е. А. Раннее когнитивное развитие: Новый взгляд. Москва, 2006. 464 с.
69. Скворчевська Є. Л. Когнітивні механізми мотивації досягнення. *Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Психологія*. Харків, 2013. Вип. 46(1). С. 187–195.

70. Скориніна О.В. Когнітивний стиль як чинник розвитку пам'яті молодшого школяра: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07. Київ, 2002. 21 с.
71. Соціально-психологічні чинники розуміння та інтерпретації особистого досвіду / за ред. Н. В. Чепелевої. Київ, 2008. 256 с.
72. Соціальний діалог у вимірах когнітивного спілкування. Кропивницький, 2018. 232 с.
73. Становлення сучасної парадигми психологічної діагностики когнітивного розвитку учнів / за ред. С. А. Гончаренко, Л. О. Кондратенко. Київ; Кіровоград, 2012. 208 с.
74. Студенікін А. А. Вплив когнітивного стилю особистості на процес спілкування: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.01. Київ, 1999. 20 с.
75. Терно С. О. Критичне мислення: динаміка та сфера застосування. *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. Запоріжжя, 2016. Вип. 46. С. 310–315.
76. Терно С. Критичне мислення – сучасний вимір суспільство-знавчої освіти. Запоріжжя, 2009. 268 с.
77. Ушакова Т. Н. Психолінгвістика: учебник для вузов. Москва, 2006. 416 с.
78. Федько В. В. Вплив когнітивного стилю на спільну учбову діяльність школярів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук: 19.00.07. Київ, 2004. 21 с.
79. Фестингер Л. Теория когнитивного диссонанса. Санкт-Петербург, 1999. 318 с.
80. Фрейре П. Формування критичної свідомості. Київ, 2003. 176 с.
81. Халл Р. и др. Практическая когнитивно-поведенческая терапия для детей и подростков. Москва, 2020. 272 с.
82. Халперн Д. Психология критического мышления. Санкт-Петербург, 2000. 512 с.
83. Холодная М. А. Когнитивная психология. Когнитивные стили. Москва, 2018. 307 с.
84. Холодная М. А. Когнитивные стили: о природе индивидуального ума. Москва, 2002. 304 с.
85. Холодная М. А. Психология интеллекта: парадоксы исследования. Санкт-Петербург, 2002. 272 с.

86. Хрестоматия по психологии мышления / ред-сост. М. В. Фаликман. Москва, 2008. 672 с.
87. Цимбал С. В. Соціально-психологічні основи розвитку іншомовної діяльності особистості: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.05. Київ, 2020. 20 с.
88. Чатфилд Т. Критическое мышление. Москва, 2018. 328 с.
89. Черниговская Т. В. Чеширская улыбка кота Шредингера: язык и сознание. Москва, 2013. 448 с.
90. Чернышев Д. Как люди думают. Москва, 2013. 304 с.
91. Шовкова О. Д. Види ілюзії мислення у когнітивній психології. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Психологія». Острог, 2018. Вип. 7. С. 33–40.
92. Штернберг Р. Дж. Интеллект, приносящий успех. Минск, 2000. 368 с.
93. Evans Ian M. How and Why Thoughts Change: Foundations of Cognitive Psychotherapy. Oxford, 2015. 272 p.
94. Gellatly N. B. Cognitive Psychology. Oxford, 2012. 744 p.
95. Herbert J. D., Forman Evan M. Acceptance and Mindfulness in Cognitive Behavior Therapy: Understanding and Applying the New Therapies. Wiley, 2011. 368 p.
96. Houwer Jan De, Hermans D. Cognition and Emotion: Reviews of Current Research and Theories. New York, 2010. 345 p.
97. Klima Gyula. Intentionality, Cognition, and Mental Representation in Medieval Philosophy. New York, 2015. 374 p.
98. Languis Marlin L., Buffer James J., Martin Daniel J., Naour Paul J. Cognitive Science: Contributions to Educational Practice. New York, 2012. 404 p.
99. Muller V. Fundamental Issues of Artificial Intelligence. Springer. 2016. Vol. 376. P. 520.
100. Schuller D., Schuller B. The Age of Artificial Emotional Intelligence. Computer. 2018. Vol. 51. № 9. P. 38-46.
101. R. L. Solso, O. H. Maclin, M. K. MacLin. Cognitive Psychology: Pearson New International Edition. United Kingdom, 2013. 532 p.
102. Sternberg R. J. Cognition and Reality: Principles and Implications of Cognitive Psychology. Phi Delta Kappan. 2020. P. 69.

Інформаційні ресурси

1. Величковский Б. М. Когнитивная наука. Основы психологии познания. URL: <http://www.klex.ru/23q>
2. Дерев'янку С. П. Когнітивна психологія: навч. посібник. URL: <http://erpub.chnpu.edu.ua:8080/jspui/handle/123456789/3450>
3. Дерев'янку С. П. Феноменологія емоційного інтелекту: навч.-метод. посібник. URL: [www.irbis-nbuv.gov.ua >cgi-bin >cgibin >REP0000755](http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/cgibin?IRBIS_64>REP0000755)
4. Дерев'янку С. П. Современное развитие когнитивной психологии в Украине. Colloquium-journal. 2021. № 6 (93). С. 13–15. URL: <http://www.colloquium-journal.org/wp-content/uploads/2021/02/colloquium-journal-693-chast-2.pdf>
5. Дерев'янку С. П. Емоційний штучний інтелект у професійній підготовці майбутніх психологів. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2021. № 1 (81). С. 192. URL: <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/3281/1769>
6. Когнитивная психология в контексте проблем современного образования: монография / Р. Н. Абрамишвили. URL: <http://www.iprbookshop.ru/75804.html>
7. Соціальний діалог у вимірах когнітивного спілкування: монографія. URL: <http://labpsycom.usite.pro/load>
<http://lib.iitta.gov.ua/view/divisions/lpc/>
8. Холодная М. А. Психология интеллекта: парадоксы исследования. URL: <http://www.klex.ru/vb>
9. Холодная М. А. Когнитивные стили. О природе индивидуального ума. URL: <http://www.klex.ru/5an>

ДОДАТКИ

Додаток А

МЕТОДИКИ ВИВЧЕННЯ КОГНІТИВНО-ЕМОЦІЙНИХ ЯВИЩ

Таблиця А.1

Методики дослідження емоційного інтелекту (опитувальники та тести)

Назва методики	Автори методики	Структура методики
О П И Т У В А Л Ь Н И К И		
EQ-I (Bar-On Emotional Quotient Inventory)	R. Bar-On, 1997	Опитувальник включає 132 твердження. <i>Основні шкали:</i> внутрішньоособистісний емоційний інтелект, міжособистісний емоційний інтелект, адаптація, управління стресом, загальний настрій.
SREIT (Self Report Emotional Intelligence Test)	N. Shutte e al., 1998; адаптація опитувальника для підлітків А. Садокової, П. Воронкової, 2006.	Опитувальник складається з 33 тверджень, які поділяються на <i>три шкали:</i> - оцінка та вираження емоцій; - регулювання емоцій; - використання емоцій при вирішенні проблем.
EQ	Н. Холл	Опитувальник містить 30 тверджень, які поділяються на <i>5 шкал:</i> - емоційна обізнаність; - управління власними емоціями; - самомотивація; - емпатія; - розпізнавання емоцій інших людей.
"Емоційний інтелект - 1"	Є. Орел, 2004 («Емоційний інтелект - 1»);	«Емоційний інтелект - 2» складається з 66 питань, які згруповані у <i>6 шкал:</i> - самоаналіз та самозахист; - самоконтроль; - вираження емоцій; - соціальна чуйність; - самооцінка чуйності; - загальний показник емоційного інтелекту.
"Емоційний інтелект - 2"	В. Одинцова, 2006 («Емоційний інтелект - 2»).	

Назва методики	Автори методики	Структура методики
О П И Т У В А Л Ь Н И К И		
МЕІ (методика діагностики емоційного інтелекту)	М. Манойлова, 2004	Опитувальник містить 40 питань-тверджень, які спрямовані на визначення трьох інтегральних індексів: - загального рівня емоційного інтелекту; - вираженості внутрішньоособистісного аспекту емоційного інтелекту; - вираженості міжособистісного аспекту емоційного інтелекту.
ЕмІн	Д. Люсін, 2006	Опитувальник містить 46 тверджень, які поєднуються у 5 субшкал: - розуміння емоцій інших людей; - управління емоціями інших людей; - розуміння власних емоцій; - управління власними емоціями; - контроль експресії.
методика «Емоційне самоусвідомлення»	О. Власова, М. Березюк, 2004	Методика складається з п'яти шкал та сумарного показника емоційної самосвідомості. Кожна шкала передбачає закриті відповіді респондента на 10 запитань. <i>Основні шкали методики:</i> (1) «диференціація емоцій»; (2) «вираження емоцій»; (3) «емпатія»; (4) «управління емоціями»; (5) «прийняття відповідальності».
Т Е С Т И		
MSCEIT v. 2.0	J. Mayer, P. Salovey, D. Caruso, 2002; адаптація О. Сергієнко, І. Ветрової, 2010.	В основі методики ієрархічна модель емоційного інтелекту, яка складається з 4-ох здібностей: - ідентифікація емоцій; - емоційне сприйняття мисленню; - розуміння емоцій; - управління емоціями.
Комплекс проєктивних методик («Домальовування», «Три бажання», «Що-чому-як») для діагностики рівня емоційного інтелекту старшого дошкільника	Нгуєн Мінь Ань, 2008	Методичний комплекс спрямований на діагностику наступних <i>параметрів емоційного інтелекту:</i> - емоційна чуйність дітей; - емоційна орієнтація дітей (на світ речей або на світ людей, на себе або на іншу людину); - готовність дитини до співпереживання.

Назва методики	Автори методики	Структура методики
Т Е С Т И		
МДЕІ (методика діагностики емоційного інтелекту)	Л. Вахрушева, В. Гризодуб, А. Садокова, 2009	Методика містить набір задач-ситуацій, засобом яких оцінюється <i>4 здібності емоційного інтелекту</i> : - здібність щодо розуміння власних емоцій; - здібність щодо розуміння емоцій інших людей; - здібність щодо регуляції власних емоцій; - здібність щодо регуляції емоцій інших людей.
Відеотест на емоційний інтелект В. Овсяннікової-Д. Люсіна	В. Овсяннікова, Д. Люсін, 2013	Методика містить 7 коротких відеосюжетів, де показана поведінка людей в різних повсякденних ситуаціях; вимірюється <i>здатність до розпізнавання емоцій</i> , як одного з компонентів емоційного інтелекту (основні показники: точність і сенситивність).
Тест EI-DARL	Р. Лекавичене, Д. Антинене, 2015	Методика спрямована на оцінку емоційного стану. Тест включає три субтести: - п'ятишкальний опитувальний лист, який заповнюється на основі самоспостереження; - шкала ідентифікації емоцій на основі експресії обличчя; - шкала емоційних міжособистісних і соціальних ситуацій. Перший субтест складається з <i>5 шкал</i> : - розуміння власних емоцій; - розуміння емоцій інших людей; - управління власними емоціями / саморегулювання; - управління емоціями інших людей; - маніпуляції.

МЕТОДИКА ОЦЕНКИ ЭМОЦИОНАЛЬНОГО ИНТЕЛЛЕКТА (опросник Н. Холл)

Назначение. Методика предложена для выявления способности понимать отношения личности, репрезентируемые в эмоциях, и управлять эмоциональной сферой на основе принятия решений. Она состоит из 30 утверждений и содержит 5 шкал:

1. Эмоциональная осведомленность.
2. Управление своими эмоциями (скорее эмоциональная отходчивость, эмоциональная неригидность).
3. Самомотивация (скорее как произвольное управление своими эмоциями, исключая п. 14).
4. Эмпатия.
5. Распознавание эмоций других людей (скорее умение воздействовать на эмоциональное состояние других людей).

Инструкция. Ниже Вам будут предложены высказывания, которые так или иначе отражают различные стороны Вашей жизни. Пожалуйста, напишите цифру справа от каждого утверждения, исходя из оценки Ваших ответов:

- 3 балла – полностью не согласен;
- 2 балла – в основном не согласен;
- 1 балл – отчасти не согласен;
- + 1 балл – отчасти согласен;
- + 2 балла – в основном согласен;
- + 3 балла – полностью согласен.

Текст опросника

1. Для меня как отрицательные, так и положительные эмоции служат источником знания о том, как поступать в жизни.
2. Отрицательные эмоции помогают мне понять, что я должен изменить в своей жизни.
3. Я спокоен, когда испытываю давление со стороны.
4. Я способен наблюдать изменение своих чувств.
5. Когда необходимо, я могу быть спокойным и сосредоточенным, чтобы действовать в соответствии с запросами жизни.

6. Когда необходимо, я могу вызвать у себя широкий спектр положительных эмоций, таких, как веселье, радость, внутренний подъем и юмор.

7. Я слежу за тем, как я себя чувствую.

8. После того, как что-то расстроило меня, я могу легко совладать со своими чувствами.

9. Я способен выслушивать проблемы других людей.

10. Я не застреваю на отрицательных эмоциях.

11. Я чувствителен к эмоциональным потребностям других.

12. Я могу действовать на других людей успокаивающе.

13. Я могу заставить себя снова и снова встать перед лицом препятствия.

14. Я стараюсь подходить к жизненным проблемам творчески.

15. Я адекватно реагирую на настроения, побуждения и желания других людей.

16. Я могу легко входить в состояние спокойствия, готовности и сосредоточенности.

17. Когда позволяет время, я обращаюсь к своим негативным чувствам и разбираюсь, в чем проблема.

18. Я способен быстро успокоиться после неожиданного огорчения.

19. Знание моих истинных чувств важно для поддержания «хорошей формы».

20. Я хорошо понимаю эмоции других людей, даже если они не выражены открыто.

21. Я могу хорошо распознавать эмоции по выражению лица.

22. Я могу легко отбросить негативные чувства, когда необходимо.

23. Я хорошо улавливаю знаки в общении, которые указывают на то, в чем другие нуждаются.

24. Люди считают меня хорошим знатоком переживаний других людей.

25. Люди, сознающие свои истинные чувства, лучше управляют своей жизнью.

26. Я способен улучшить настроение других людей.

27. Со мной можно посоветоваться по вопросам отношений между людьми.

28. Я хорошо настраиваюсь на эмоции других людей.

29. Я помогаю другим использовать их побуждения для достижения личных целей.

30. Я могу легко отключиться от переживаний и неприятностей.

Обработка и интерпретация результатов

Ключ для диагностики:

Название шкалы	№№ пунктов
Эмоциональная осведомленность	1, 2, 4, 17, 19, 25
Управление своими эмоциями	3, 7, 8, 10, 18, 30
Самомотивация	5, 6, 13, 14, 16, 22
Эмпатия	9, 11, 20, 21, 23, 28
Распознавание эмоций других людей	12, 15, 24, 26, 27, 29

Подсчет результатов: по каждой шкале высчитывается сумма баллов с учетом знака ответа (+ или -).

Уровни парциального эмоционального интеллекта в соответствии со знаками результатов:

14 баллов и более – высокий;

8-13 баллов – средний;

7 и менее баллов – низкий.

Интегративный уровень эмоционального интеллекта с учетом доминирующего знака определяется по следующим количественным показателем:

70 и более баллов – высокий;

40-69 баллов – средний;

39 и менее баллов – низкий.

Джерело: Методика оценки эмоционального интеллекта // Ильин Е. П. Эмоции и чувства. Санкт-Петербург : Питер, 2007. С. 645–646.

ВІДЕОТЕСТ НА ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ

В. Овсяннікової-Д. Люсіна

Відеотест було запропоновано авторами у 2013 р. Основна мета методики: вимірювання здатності до розпізнавання емоцій як одного з компонентів емоційного інтелекту.

Основними показниками методики є два аспекти розпізнавання емоцій: точність ідентифікації емоцій (оцінка модальності емоційного стану людини) та сенситивність щодо вираженості емоцій (схильність переоцінювати або недооцінювати силу емоцій, які відчуває людина). Зміст методики: досліджуваному демонструють 7 коротких відеосюжетів, де показано поведінку людей у різних повсякденних ситуаціях. У кожному сюжеті досліджуваний має спостерігати за певним героєм, а після закінчення відеосюжету оцінити за шкалою від 0 до 5 балів, наскільки конкретна людина відчуває кожну з 15 наведених емоцій. Тривалість відеофрагментів – від 10 до 60 секунд, персонажами виступають як жінки, так і чоловіки.

А. Панкратова відзначає, що дослідники, які на початку своєї діяльності розробляли вербальні методики для діагностики емоційного інтелекту, на сучасному етапі дослідження все більше вдаються до розробки відеOVERSІЙ. Учена вважає, що змінення форми тестових завдань на відеоситуації сприятиме усуненню ряду технічних проблем, які наявні в сучасних версіях тестових завдань на емоційний інтелект. Зокрема, до цих проблем відносяться: діагностика здібності щодо розпізнавання емоцій тільки за мімікою на фотографіях, необхідність оцінювати ситуацію тільки на основі її вербального опису, роздільну діагностику здібностей, які входять до складу емоційного інтелекту (*Панкратова А. А. Эмоциональный интеллект: о возможности усовершенствования модели и теста Мэйера – Сэловея – Карузо // Вестник Московского университета. 2010. № 3. С. 52-64*).

Джерело: Люсин Д. В., Овсянникова В. В. Измерение способности к распознаванию эмоций с помощью видеотеста. *Психологический журнал*. 2013. Т. 34. № 6. С. 82–94.

МЕТОДИКИ ОЦІНКИ ЕМОЦІЙНОЇ КРЕАТИВНОСТІ

ОПРОСНИК ЕСІ (EMOTIONAL CREATIVITY INVENTORY)

Инструкция: Оцените каждое из приведённых ниже утверждений, используя шкалу от 1 (если это утверждение менее истинно по отношению к Вам, чем к «среднему человеку», или Вы совершенно не согласны с ним) до 5 баллов (если это утверждение более истинно по отношению к Вам, чем к «среднему человеку», или Вы полностью согласны с ним).

1. Когда у меня возникают сильные эмоциональные переживания, я пытаюсь найти их причины.
2. Я уверен, что для эмоционального развития следует прилагать не меньше усилий, чем для интеллектуального.
3. Я размышляю о своих эмоциональных переживаниях и пытаюсь их понять.
4. Моя эмоциональная жизнь не особенно меня интересует.
5. Я обдумываю свой прошлый эмоциональный опыт для того, что бы справиться с текущими эмоциональными проблемами.
6. После переживания сильных эмоций я пытаюсь оглянуться и объективно оценить мои эмоциональные реакции.
7. Я внимателен к переживаниям других людей, так как это помогает лучше понять мои собственные.
8. Мои эмоциональные переживания не похожи на переживания других людей.
9. Я могу представить себя одиноким, рассерженным и радостным одновременно.
10. Иногда я переживаю эмоции и чувства, которые нелегко описать обычными словами.
11. Я переживал такие сочетания эмоций, которые другие люди, возможно, никогда не испытывали.
12. Мне нравятся музыка, танцы и картины, которые вызывают новые и необычные эмоциональные переживания.
13. У меня есть необычный и уникальный эмоциональный опыт.
14. Когда возникает эмоциональная ситуация, я обычно реагирую на неё не так, как другие люди.

15. Мне нравится представлять себе ситуации, вызывающие необычные эмоциональные реакции.

16. Мои эмоциональные переживания могут быть необычными и новыми.

17. Мне следовало бы стать поэтом или романистом, чтобы описать мои эмоции, которые я иногда переживаю, ведь они так уникальны.

18. Я могу переживать различные эмоции одновременно.

19. Я предпочитаю фильмы и книги, в которых изображаются сложные и невероятные эмоциональные ситуации.

20. Иногда мне трудно описать все многообразие моих эмоциональных переживаний.

21. Я способен испытывать множество различных эмоций.

22. Я легко приспосабливаюсь к ситуациям, которые требуют переживания новых или необычных эмоций.

23. Я без всяких трудностей выражаю свои эмоции.

24. Выражение эмоций помогает мне во взаимоотношениях с другими.

25. Мои эмоции помогают мне в достижении моих жизненных целей.

26. Мои эмоции играют важную роль в моей жизни: без них она не имела бы смысла.

27. Я пытаюсь быть искренним в моих эмоциональных реакциях, даже если это создаёт мне проблемы.

28. Мои эмоции почти всегда выражают мои подлинные мысли и чувства.

29. Мои внешние эмоциональные реакции точно отражают мои внутренние чувства.

30. Я пытаюсь маскировать и скрывать мои эмоции.

1.	6.	11.	16.	21.	26.
2.	7.	12.	17.	22.	27.
3.	8.	13.	18.	23.	28.
4.	9.	14.	19.	24.	29.
5.	10.	15.	20.	25.	30.

Джерело: Андреева И. Н. Эмоциональный интеллект как феномен современной психологии. Новополоцк: ПГУ, 2011. С. 359–360.

ТЕСТ ЭМОЦИОНАЛЬНЫХ ТРИАД (THE EMOTIONAL TRIADS TEST)

При выполнении этого теста испытуемым предлагается написать истории, которые объединяют неконгруэнтные эмоции в единичном опыте. Например, могут быть использованы следующие эмоциональные триады (для эмоций внутри каждой из них характерна высокая степень неконгруэнтности):

- 1) *безмятежность / смущение (смятение чувств) / импульсивность;*
- 2) *нежность / досада (отвращение) / оптимизм;*
- 3) *одиночество / недовольство (раздражение) / радость;*
- 4) *смущение / ревность (зависть) / приятное удивление.*

Далее написанные истории оцениваются по шкале от 1 до 5 баллов по критериям новизны, эффективности (адаптивности), интеграции (интеграция означает, что все три эмоции переживаются и описаны как целостное единство) и, наконец, креативности. Последний критерий представляет собой итоговую оценку историй, которая основывается на четырёх вышеприведённых критериях, так же, как и на других факторах, которые могут быть значимы для вынесения итогового суждения экспертов.

В качестве примера можно привести две истории. Первая из них получила высокую оценку по уровню эмоциональной креативности, вторая рассматривалась как характерная для низкого её уровня. В обе истории необходимо было включить триаду: *безмятежность / смущение / импульсивность.*

Облаков мало, небо ясное. Я на краю обрыва. Здесь очень спокойно. Внезапно мне захотелось прыгнуть, сам не знаю почему, я хочу этого. Хладнокровно и презрительно смотрю я туда, где ждёт меня не вызывающая сомнения кончина. Она кажется такой безмятежной, теплой и дружелюбной. Но почему, почему я хочу броситься вниз прямо в руки беспощадной жницы? Что это значит? Я медлю, затем снова возникает побуждение прыгнуть, и в то же время что-то странное толкает меня обратно. Спокойствие этого места. Я не могу его разрушить. Бархатный ветер прикасается к моей коже, в то время как я медленно иду прочь и встряхиваю головой. Почему?

Я сижу на поле среди высокой травы, не видно никого так далеко, как только может видеть глаз. Я чувствую безмятежность. Но я также смущаюсь, когда понимаю, что не знаю, ни где я, ни как сюда попал. Я импульсивно и яростно ношусь в разных направлениях, пытаюсь найти хоть какую-то приметку человеческой жизни. После пяти минут бега, сильно вспотев, я наталкиваюсь на автомат кока-колы. Я покупаю коку и пью её, одновременно обдумывая свои безумные действия.

Джерело: Андреева И. Н. Эмоциональный интеллект как феномен современной психологии. Новополюцк: ПГУ, 2011. С. 361.

ЕМОЦІЙНИЙ ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ: ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАСОБИ ВИВЧЕННЯ ФЕНОМЕНУ

І. Художні відеофільми про емоційний штучний інтелект з коротким аналізом сюжету.

Інформація стосовно відеофільмів наведена у Таблиці Б.1.

Таблиця Б.1

Художні відеофільми про емоційний штучний інтелект (ЕШІ)

Назва відеофільму	Головний герой (носій ЕШІ)	Сюжетна лінія	Питання для рефлексії
«Той, що біжить по лезу» (1982)	Реплікант Рейчел	Детектив Рік Декард тестує Рейчел на емпатію	- В чому сутність тесту Войта-Камфара (на емпатію)? - Чому тривалість життя реплікантів лише 4 роки?
«Двохсотлітня людина» (1999)	Робот Ендрю	Ендрю ненавмисно зламав улюблену іграшку дитини. Демонструючи почуття провини робот створює нову іграшку за своїм проектом	- Чому зовні, в експресії Ендрю не зміг виразити свої емоції жалю та провини? - Як можна пояснити бажання Ендрю викликати радість?
«Штучний розум» (2001)	Робот-дитина Девід	Девід відчуває страх за своє існування і, при цьому, ненавмисно сприяє загибелі свого названого брата	- Як відрізнялася емоційна експресія хлопчика-робота і живого хлопчика? - Як би діяла на місці Девіда реальна дитина?
«Перевага» (2014)	Уїлл	Віртуальний Уїлл погоджується на припинення свого існування щоб догодити Евелін (своїй дружині з реального життя)	- Чи можна вважати вчинок Уїлла проявом любові? - Які засоби використовував Уїлл, щоб розуміти почуття Евелін та керувати ними?
«Із машини» (2014)	Жінка-робот Ава	Ава проходить тестування у формі бесід-сеансів з програмістом Калебом	- Що мав на увазі винахідник, який створив Аву, коли сказав: «Ти з'ясував, що вона усвідомлює себе, тепер з'ясуй, чи усвідомлює вона тебе»? - Що намагався з'ясувати Каліб, коли задав Аві питання: «Давай розтопимо кригу, розумієш про що я?»

Перегляд відеофільмів про емоційний штучний інтелект, не зважаючи на вигаданість та фантастичність їх сюжету, може надати можливість більш чітко усвідомити власні емоційні здібності, зокрема здатність до розпізнавання емоцій, їх розуміння, здатність до емпатії.

Загальні питання, які виносяться на обговорення після перегляду відеофільмів з метою стимулювання рефлексивності:

(1) Чи властива носію емоційного штучного інтелекту здатність усвідомлювати себе? Усвідомлювати інших людей?

(2) Носій емоційного штучного інтелекту здатний переживати емоції та почуття, чи може тільки імітувати це?

(3) Чи можливі реальні емоційні стосунки людини та носія емоційного штучного інтелекту?

II. Комп'ютерні ігри, створені на основі емоційного штучного інтелекту.

Нижче представлена коротка характеристика ігор, які мають найбільш потужний потенціал для розвитку емоційної сфери людини (Табл. Б.2). Необхідно відзначити, що ігрові змагання, включені у комп'ютерні ігри, можуть сприяти усвідомленню власних емоцій, можливостей їх регуляції. Особливо слід відзначити навчальний потенціал гри «Never mind», яка зорієнтована на набуття навичок контролю астенічних емоцій (страху, відчаю). Поряд із тим, повноцінний вплив цієї гри можливий тільки при використанні спеціальних датчиків, інакше ця гра буде мати, переважно, розважальний характер.

Таблиця Б.2

Комп'ютерні ігри на основі емоційного штучного інтелекту

Назва відеогри	Коротка характеристика	Мета застосування
Never Mind (2015)	Сюжет гри підлаштовується під емоційний стан гравця (його рівень страху), який автоматично розпізнається за відеосигналом і даними пульсометра	Розвиток здатності розуміти свої страхи та управляти ними
Bring to light (2018)	Сюжет гри спрямований на посилення тривоги гравця, яка фіксується засобом розпізнавання емоцій через відеокамеру	Контроль власної тривоги

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНЕ ВИДАННЯ

Дерев'янка Світлана Петрівна

КОГНІТИВНА ПСИХОЛОГІЯ

Навчально-методичні рекомендації
до курсу
«Загальна (когнітивна) психологія»
для студентів вищих навчальних закладів
спеціальності «Психологія»

Верстка та макетування *О. І. Полковник*

Комп'ютерний набір *С. П. Дерев'янка*

*Свідоцтво про державну реєстрацію
друкованого засобу масової інформації
серія КВ № 23743-13583 ПР від 06.02.2019 р.*

Підписано до друку 04.03.2021 р. Формат 60×90 1/16.
Папір офсетний. Друк на різнографі.
Ум. друк. арк. 4,65. Обл.-вид. 3,16. Зам. № 940.
Редакційно-видавничий відділ НУЧК імені Т. Г. Шевченка.
14013, м. Чернігів, вул. Гетьмана Полуботка, 53, к. 208.
тел. 65-17-99. nuchk.tipograf@gmail.com